

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Л. М. Деркач

МОРФОЛОГІЯ

*Матеріали для практичних занять
та самостійної роботи із курсу
«Морфеміка, словотвір, морфологія української мови»*

Луцьк
«Надстир'я»
2019

УДК 811.161.2'366(07)

Д 36

*Рекомендувала до друку вчена рада
факультету філології та журналістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 16 грудня 2019 року)*

Рецензенти:

Н. М. Костусяк – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Л. Ю. Тиха – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземної лінгвістики Луцького національного технічного університету

Деркач Л. М.

Д 36 Морфологія: матеріали для практичних занять та самостійної роботи із курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови». Луцьк: Надстир'я, 2019. 80 с.

Видання містить матеріал для практичних занять та самостійної роботи з розділу «Морфологія» курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови».

Для студентів напряму підготовки «Філологія (Українська мова та література. Світова література)».

Навчально-методичне видання

ДЕРКАЧ Лариса Миколаївна

МОРФОЛОГІЯ

*Матеріали для практичних занять та самостійної роботи з курсу
«Морфеміка, словотвір, морфологія української мови»*

Друкується в авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 4,4.
Наклад 100. Зам 15.

ВОРВП «Надстир'я»
43016 м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 7
Тел. (0332) 72-20-13. E-mail: nadstyria@gmail.com.

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 349 від 02.03.2001.

© Деркач Л. М., 2019.

1. ПЕРЕДМОВА

Пропоноване видання містить практичний матеріал до змістових модулів курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови», які охоплюють вивчення морфології сучасної української літературної мови, що передбачено освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра напряму «Філологія (Українська мова та література. Світова література)». Посібник укладений згідно з робочою програмою курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови» для студентів напряму підготовки «Філологія (Українська мова та література. Світова література)».

Видання містить завдання для практичних занять та самостійної роботи студентів із розділу «Морфологія» курсу сучасної української літературної мови, тестові завдання для поточного контролю. Запропоновано різні типи завдань, які забезпечують поглиблене вивчення тем, розвивають дослідницькі навички студентів.

Мета створення посібника – забезпечити цілісне та глибоке оволодіння теоретичними відомостями про мовні явища, сформувані практичні вміння аналізувати, творчо використовувати одиниці морфології, визначати їх стилістичні риси, підвищувати культуру усного та писемного мовлення.

Видання ґрунтується на принципах академічних граматик. Водночас передбачає виклад тих основних теоретичних ідей, які найповніше відображають сучасний стан лінгвістичної науки й мають більшу пояснювальну силу.

Вивчення програмового матеріалу будується з урахуванням міжпредметних зв'язків, що сприяє поглибленому засвоєнню мовних явищ.

Видання буде корисним усім, хто прагне удосконалити рівень знань із курсу української мови, забезпечить ґрунтовну фахову підготовку студентів-філологів.

2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 2

Грамматика української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

Тема 1. Частини мови та принципи їх виділення

Мета: закріпити знання студентів про основні поняття морфології, принципи виділення частин мови; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- принципи поділу слів на частини мови;
- відмінності вияву граматичних категорій різних частин мови;
- поняття граматична форма, категорія, граматичне значення;
- предмет морфології;
- принципи виділення частин мови;
- самостійні та службові частини мови;

Студенти повинні вміти:

- визначати граматичні значення слів та засоби їх вираження;
- визначати граматичні категорії різних частин мови;
- визначати належність слів до певних частин мови, враховуючи явище переходу з однієї частини мови в іншу;
- уживати нормативні граматичні форми слів.

Теоретична частина

1. Предмет граматики.
2. Основні поняття граматики: граматичне значення та мовні засоби його вираження, граматична форма, граматична категорія.
3. Розділи граматики.
4. Частини мови і принципи виділення їх.
5. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Грамматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
5. Пономарів О., Різун В., Шевченко К. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
6. Ющук І. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Встановіть належність слів до частин мови, мотивуючи висновок лексико-граматичними чи граматичними ознаками їх.

Мова, як відомо, є не лише засобом спілкування. Це також спосіб сприймання світу, відтворення його в свідомості людини. Кожен народ сприймає світ не зовсім так, як інші народи, тому в усіх мовах є щось неповторне, оригінальне. Кожна мова має власне світло, яке виблискує в безмежному океані мов Землі (*О. Пономарів*).

2. Визначте граматичні форми іменників і прикметників у тексті.

Як основа духовності народу, мова є підмурком існування нації. Історія дає багато прикладів, коли зі зникненням мови зникав народ. Скажімо, з XVIII ст. вийшла з ужитку через утрату носіїв полабська мова – і припинив існування один із слов'янських народів (полабські племена жили між Одрою і Лабою). І навпаки, зберігаючи рідну мову, народ зберігає себе. З трагічної історії вірмен знаємо, що їх залишилася десята частина на десятій частині території, решту було знищено або розсіяно по цілому світові. Але живе вірменська мова, і з нею живе гордий прадавній вірменський народ (*О. Пономарів*).

3. Визначте способи вираження граматичних значень слів.

Як парость виноградної лози
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.
Прислухайтесь, – як океан співає –
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів:
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля.
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядати свій сад (*М. Рильський*).

4. Самостійно випишіть із художніх творів 7 речень із прикладами переходу слів з однієї частини мови в іншу.

Змістовий модуль 2

Грамматика української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

Тема 2. Лексико-граматичні розряди іменників

Мета: закріпити знання студентів про граматичні ознаки та семантико-граматичні розряди іменників; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи ілюстративний матеріал із художніх творів.

Студенти повинні знати:

- семантико-граматичні розряди іменника;
- ознаки іменників з конкретним та абстрактним значенням;
- ознаки збірних, речовинних, одиничних іменників;
- ознаки іменників зі значенням сукупності;
- ознаки іменників назв істот та неістот;

Студенти повинні вміти:

- розрізняти семантико-граматичні розряди іменника;
- правильно вживати в мовленні форми роду, числа й відмінка іменників відповідно до мети й змісту висловлювання
- виконувати повний морфологічний розбір іменників.

Теоретична частина

1. Іменник: загальне значення іменника і граматичні ознаки.
2. Семантико-граматичні групи іменника: власні і загальні назви.
3. Семантико-граматичні групи іменника: іменники з абстрактним і конкретним значенням.
4. Семантико-граматичні групи іменника: збірні, речовинні, одиничні; іменники зі значенням сукупності.
5. Іменники назви істот і неістот.
6. Морфологічне розрізнення назв істот і неістот чоловічого роду.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Грамматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
5. Пономарів О., Різун В., Шевченко К. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
6. Українська мова : енциклопедія / редкол. В. Русанівський, О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Практичні завдання

1. Іменники поділіть на семантичні групи, вкажіть ознаки кожної.

Листя, аркуш, залізо, метал, металіст, сторіччя, обід, обід, сніданок, акварель, синь, синява, горе, борщ, хліб, зупинка, одиниця, одинак, щасливиця, пророк, переворот, райдуга, мешканець, лісовик, лісник, льодохід, переїзд, узвар, вареники, видолинка, верховина, Дунай, Альпи, зверхність, помічник, повінь, мілководдя, гудзик, хрущ, блискавка, Мироненко, надбрів'я, десятина, десяток, сержант, граблі, видумка, віхола, відгомін, Світязь, капітан, лікар, пилка, молоток, подвір'я, челядь, Трипілля, Гадяч, гуска, комбайн, тролейбус, уява, сволок.

2. Запишіть по два іменники до кожної названої нижче семантичної групи.

Назви людей: а) прізвища, імена, по батькові, псевдоніми, прізвиська; б) за родинними стосунками; в) за родом заняття, професією; г) за посадою; г) за місцем проживання; д) за національністю; е) за характером стосунків;

назви істот: а) свійських тварин; б) звірів; в) риб; г) птахів; г) комах;

назви рослин: а) дерев; б) кущів; в) квітів; г) трав; г) овочів;

назви предметів: а) предметів побуту; б) канцелярського, навчального приладдя, навчальних посібників; в) будівель, частин їх; г) знарядь праці;

назви явищ природи; абстрактних понять: а) почуттів, психічних і фізичних станів; б) опредметнених якостей, властивостей, ознак; в) опредметнених дій;

назви опредметнених кількостей, числових понять;

назви установ, організацій, підприємств; наукові терміни.

3. Прочитайте текст. Випишіть іменники – власні й загальні назви, визначте семантику, граматичні ознаки їх, випадки переходу загальних назв у власні.

Сійся-родися, жито, пшениця...

– Я – Пшениця, а молодшу мою сестру звать Жито. Якби ви могли повернутися в глибину віків і подивитися, що сіяли найдавніші люди, ви б не побачили на полях ні кукурудзи, ні картоплі, ні соняшника. А я вже сіялась-родилась, годувала стародавніх людей.

Так гордо могла б сказати про себе пшениця, бо її на нашій землі сіяли ще за три тисячоліття до нас. На інших землях вона відома ще

давніше: в Єгипті – понад чотири тисячоліття, а в Азії її вирощували вісім тисяч років тому. На землях Нового Світу – в Америці, Канаді – з'явилась пшениця значно пізніше.

На землі є багато місць, де живуть дикі родичі Пшениці: це й простори Малої Азії, і гірські райони Закавказзя, і Балкани.

Вимовляєш слово «пшениця» – і уявляється широкий лан, на якому хвилями перекочуються аж ген до обрію важкі вусаті колоски, потім – добірне золотаво-брунатне зерно на чийсь долоні...

А що про себе розкаже Жито-Житечко?

– Я – Жито, і корінь у мене той самий, що й у слова «жити». Колись моє значення було таким же широким, як поле, засіяне житом.

Батьківщиною жита вважають гірські райони Північної Америки та Західної Азії (За А. Коваль).

4. Із поданого тексту випишіть іменники – назви істот та неістот; схарактеризувати їх за семантикою та граматичними ознаками.

Підводне царство – це царство риб. Воно дуже давнє і дуже дивнє. Настільки давнє, що ми й не знаємо, як риби називались насправді. Кажуть, що справжнє їхнє ім'я було цівс, але у слов'ян такого слова немає.

Наші предки вважали, що коли на березі хтось скаже цівс, то якийсь товстий, неповороткий цівсом або зубастий прудкий цівс – шука почує своє ім'я, одразу ж здогадається, що прийшли по нього, і заховається в глибинах на самому дні річки. Тому люди і замінили справжнє ім'я риби на несправжнє. Вони взяли слово, яким у ті часи німці називали гусінь: *руппа, руппе*, пізніше з нього утворилось *риба*.

Виявилось, що риби – досить обдаровані створіння: вони мають зір, слух, дотик, нюх, відчувають напрям води. Більше того: риби самі «розмовляють» за допомогою плавців та іншими способами. Ми по-старому говоримо «німий як риба», а виявляється, що можна сказати: «Чого ти верещиш, як ставрида?».

Назви рибам давали ті народи, які з ними найчастіше зустрічались у сиву давнину. З грецької мови прийшли до нас назви ставрида, скумбрія, кефаль, пелагида, з фінської – салака, з естонської – килька. Слов'янськими є назви вобла, окунь. Із давньої литовської чи німецької мови до нас прийшла назва риби осетер.

В озері Вашингтон, недалеко від американської столиці, було знайдено мертвого велетня-осетра: він важив 408 кг і був завдовжки більше як три метри.

Дослідники кажуть, що осетри бувають ще більші – до 6 метрів завдовжки. Це вже не осетер, а справжня акула!*А. Коваль*

5. Випишіть іменники з конкретним та абстрактним значенням, визначте семантику, граматичні ознаки їх; виділіть суфікси, що виражають абстрактне значення.

Ти десь за білим забуттям і навіть далі, далі.

Все важиш молодим життям у молодій печалі.

На бережечку самоти, на жовтому пісочку

кого лишив – не осягти: дружину, а чи дочку.

Як вимінилося життя! Все сніння огортає,

і той, хто прагне вороття, – вже й стежки не вгадає(*В. Стус*).

6. Дайте граматичну характеристику іменників у реченнях.

1. Люблю я тих, хто вмiє дивуватись пухкій сніжинці, начебто із вати, і першій квітці на просонні віт. 2. Я бачив на річці в прозорім льоду зернину пшениці. 3. П'ярко повітря духмянить навколо. 4. Це не жито, не пшениця ген без краю, без межі – досягають паляниці, булки, сайки і коржі. 5. Запахла осiнь в'ялим тютюном. І свіжі айстри над піском рум'яним зоріють за одчиненим вікном. 6. Під сосною боровик шапку підіймає, відсуває мох убік. 7. Розспіваний сніг, розлінований лижами, ранній. Летять з горобини червоні, як кров, снігурі. 8. Поміж квітками в полі літає, збере пилочок і шусть у нірку! Солодкі соки приносить з квітів, а з того буде для вас мед, діти.

Змістовий модуль 2
Граматика української мови. Класифікація частин мови.
Іменник. Прикметник

Тема 3. Морфологічні категорії іменника. Відмінювання іменників

Мета: закріпити знання студентів про граматичні категорії іменника, відмінювання іменників; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- значення відмінків у сучасній українській мові;
- правила відмінювання іменників, що належать до відмін;
- способи вираження відмінкових значень невідмінюваних іменників;
- особливості відмінювання множинних іменників;
- правила відмінювання власних і складноскорочених назв, аббревіатур;

- специфіку відмінювання субстантивованих прикметників;

Студенти повинні вміти:

- визначати рід, число, відмінок іменників;
- правильно утворювати відмінкові форми іменників усіх відмін;
- визначати відмінкові значення невідмінюваних іменників;
- правильно відмінювати власні назви, аббревіатури, складноскорочені назви, а також субстантивовані прикметники

Теоретична частина

1. Граматичні категорії іменника. Категорія роду іменника.
2. Категорія числа іменника.
3. Категорія відмінка іменника.
4. Основні значення відмінків у сучасній українській мові.
5. Форми іменників першої, другої, третьої, четвертої відмін.
6. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини.
7. Іменники, що знаходяться поза відмінами.
8. Способи вираження відмінкових значень невідмінюваних іменників.
9. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини.
10. Відмінювання власних назв, складноскорочених назв, аббревіатур.
11. Відмінювання субстантивованих прикметників.
12. Роль прийменників у вираженні відмінкових значень.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. – 256 с.
4. Громик Ю. В. Український правопис: навч. посіб. Київ: ВД «Кондор», 2017. 177 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О., Різун В., Шевченко К. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ: Наук. думка, 2007. 228 с.
8. Ющук І. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Утворіть початкову форму іменників, визначте рід кожного. Чи є серед них іменники, які не мають роду?

1. Я не хочу ображати гостинності твоєї, гречний пане. Але, по-східному звичаю, гості не сміють відмовлятися від дарунків, бо то була б господарям образа? – Авжеж, такий у нас ведеться звичай. І я безмірно вдячний за уважність до мене й до звичаїв мого люду. 2. Та мати вражається, коли в її клейноди невісточка кохана не вбереться. 3. Невже там тільки й слави, що квітки? – Ні, ще й саронського жіноцтва врода. 4. Стривай, поможеш пані зачесатись по-римському. 5. Чи є кращі в життю літа та над молодії? (*Леся Українка*). 6. А дитина! Сердешна дитина! Обідране, ледве-ледве несе ноженята ... 7. І ти не згадаєш того сироту, що в сірій свитині, бувало, щасливий, як побачить де твою красоту. 8. Так думав, ідучи в латаній свитині, сердега Ярема (*Т. Шевченко*). 9. Добігавсь, гуляко? Ходімо ж додому. 10. Я в торбу взяв харчів для нас і ще роси в баклажку. Коли в дорогу є запас, іти не буде важко.

2. Утворіть від поданих іменників, якщо можливо, іменники жіночого роду, визначте словотвірний афікс, сферу вживання форми жіночого роду, наведіть відповідні приклади.

Із поданих іменників чоловічого роду введіть кілька в контекст так, щоб кожен із них називав особу чоловічої статі та особу жіночої статі.

Жнець, глядач, виконавець, пацієнт, доцент, ректор, завуч, бібліотекар, читач, тренер, керівник, обранець, співець, друкар, водій, комбайнер, журналіст, дипломат, дипломник, дипломант, жартівник, режисер, терапевт, санітар, юрист, лейтенант, радник, порадник.

3. Від іменників, поданих нижче, утворіть, де можливо, іменники середнього роду. Наведіть приклади вживання таких форм у

народних казках, художніх творах для дітей. Як виражається родова форма?

Горлиця, лебідь, жайворонок, сова, журавель, ластівка, зозуля, качка, заєць, кріль, їжак, собака, олень, ведмідь, лисиця, вовк, тигр, слон.

4. Поясніть, як визначають родові форми поданих іменників.

Морозище, димище, ручище, носище, головище, ротище, звірище, кабанище, голосище, дідище, бабище, ножака, яворонько, багнище.

5. Прочитайте текст. Випишіть іменники, вжиті у формі множини, поділіть їх на дві групи: а) іменники, що вживаються в однині і множині (запишіть співвідносну форму однини); б) іменники множинні. Окремо запишіть іменники, що вживаються тільки в однині.

Гість із Варшави

Були жнива. Настя Трубчак прибігла з поля, щоб дати їсти Свиням, курям, кролям, узяти полуденок чоловікові.

Лиш зайшла в погріб, як кури дико закричали й кинулися хто куди. Вийшла – й сама злякалася: по подвір'ї бігав якийсь рудий птах, розпустивши метрові крила, й ловив кролів, які шмигали хто в дрова, хто під тин, а хто й до сіней. За цими і погнався той страшний птах, розкривши великого, кривого хижого дзьоба. Настя підбігла й закрила за ним двері. В сінях смертельно пищало кроленя: видно, птах зловив його.

Подумавши, Настя побігла до школи й розповіла про все учителеві... Учитель Іван Риндик узяв рушницю й пішов за Настею. У сінях птаха не застали. Заглянули до хати й побачили, що птах сидить на розі лежанки. Учитель лиш глянув і відразу пізнав у птахові орла – беркута-велетня...

Учитель залюбувався красою його. Велика голова з чорними хижими очима. А що вже крила – то як у літака. Могутні мої и були вкриті пір'ям до самих пальців...

6. Визначте відмінкові форми іменників. Виділіть закінчення, поясніть його вживання та значення відмінкової форми, назвіть синтаксичну функцію іменника (підкреслити як член речення).

Соменя

Де рідна річечка бистрінню Мого човна переганя, На дні, в хатинці із каміння, живе маленьке соменя. Вночі пливе на полювання услід за татом-вусанем. А повернувшись до світання, шмигне під камінь та й засне. Нема в хатиночці віконця, там тільки темінь та вода, а над рікою сяє сонце, в глибіню прозору загляда. Відсуну тихо я

камінчик, щоб не злякати соменя. Нехай хоча б один промінчик холодну хатку осія (*В. Струтинський*).

7. Визначте відмінкову форму виділених іменників, поясніть уживання відмінкових закінчень.

1. Бо наймиліше – рідне *слово*: воно із *серця* пророста (Загрудний). 2. Ти постаєш в ясній обнови, як пісня линеш, рідне *слово* (Білаш). 3. Хай *слово* зрощене в теплі про те, як жив ти під вітрами, як *хліб* творив ти на землі, як землю ти квітчав садами (Сингаївський). 4. *Хліб* – справді святість. 5. Бо ж сенс *життя* – це орледужий лет туди, де зорі, палахкі *сонця*, де пісню нерозвіданих планет *землян* моїх наспівують *серця* (Петренко). 6. За *мить життя* давно я став дорослим, людської дружби скріплюю *мости* (Сингаївський). 7. *Батьку* вдалося домогтися *дозволу* відвідати матір у сибірському засланні (Дрозд). 8. *Життя* – це наш обов'язок творить (Сингаївський). 9. *Життя* прожить – не *поле* перейти (Нар. тв.). 10. Я ті *зерна* буду берегти, щедре *поле* з них заколосує (Петренко). 11. А я завжди, мій *батьку* рідний, в твої *обійми* спрагло лину (Чубач).

8. З'ясуйте, значення яких відмінків мають невідмінювані іменники у словосполученнях, обґрунтуйте відповідь.

Музика Россіні, приїхав із Тбілісі, перебували в Токію, виконував соло, має голос сопрано, захоплювались дотепністю конферансьє, познайомились у турне, поласували драже, зустріли прекрасну леді, приготувала рагу, звернувся до пані Софії, поставили підпис під комюніке, приємні звуки фортепіано, діти фотографувались із шимпанзе, ласували ескімо, катались на поні.

9. Утворіть кличний відмінок іменників, поданих у дужках, виділіть закінчення.

1. Ти, (синичка), ти (сестричка) моя, така ж бо ти любя-милая! 2. Спи, моя (доненька), спи, моя (доленька)! Я колишу на руках (*Пчїлка*). 3. (Дніпро, Дніпро)! Розбивав ти мури – гори кам'яні, віз ти в землю половецьку Святослава на човні (*Олесь*). 4. Крізь сотні сумнівів я йду до тебе, (добро) і (правда) віку. 5. (Душа), світися і посвітися, ясен (біль) мій. 6. На Колимі запахло чебрецем, і рутам'ятою, і кропивою. Кохана (сестра), пакую (*Стус*). 7. (Котик)-(воркотик), одягни сорочку! 8. (Поливачка)-(поливальниця), на вгороді (помагальниця)! Набери зкриниці свіжої водиці... 9. Не втікайте, (зайченята), між ожину н гущину. 10. (Доня), (донечка), вставай! Вже ясніє неба край, півник вже давно кричить! 11. Будеш, (батько), панувати, поки живуть люди. 12. А де ж мої думи, рожеві квіти, до-ілкдані, смілі, викохані діти, кому ти їх, (друг), кому передав? (*Шевченко*). 13. Ой, куди їдеш, (Явтух)? (*Нар. тв.*).

10. Перепишіть, розкриваючи дужки; поясніть закінчення.

Все у (спочинок), тільки дихають повно легені (небо) та височить над (селище) собор, чатує зачіплянські (сон) й сновидіння.
2. Скільки (кров) та (сльоза) ввібрала ця багатостраждальна дорога земна, що (зоря) та (сузір'я) відбилася в темному (дзеркало) (небо) нічного.
3. Життя моє переплелось із (радощі) й (болі) (народ).

11. Провідміняйте іменники за відмінками. Прокоментуйте.

Було це в далекі старі часи. Тоді ще не знав я, що все проходить, все минає, забувається й губиться в неспинній зміні годин, що всі наші пригоди і вчинки течуть, як вода, між берегами часу. Тоді душевні страждання мої були безмірні. Може, з годину світ здавався мені загубленим навіки...

Ні. Я не приверженець ні старого села, ні старих людей, ні старовини в цілому. Я син свого часу і весь належу вікам своїм. Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду, і до моєї білої привітної хатини і посилаю їм у далеке минуле своє благословення, я роблю ту лише «помилку», яку роблять і робитимуть, скільки світ стоятиме, душі народні живі всіх епох і народів, згадуючи про незабутні чари дитинства. Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнавання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та отрочтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний.

Сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє (О. Довженко).

12. Знайдіть у поданому тексті іменники. Визначте їх граматичні форми. Провідміняйте за відмінками. Поясніть.

Шалені темпи. Час не наша власність.

Фантастика – не мріяв і Жюль Верн.

Кипить у нас в артеріях сучасність.

Нас із металу виклепав модерн.

Душа належить людству і епохам.

Чому ж її так раптом потрясли

осінні яблука, що сумно пахнуть льохом,

і руки матері, що яблука внесли?!

Л. Костенко

Змістовий модуль 2

Граматики української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

Тема 4. Специфіка морфологічних категорій прикметника

Мета: закріпити знання студентів про семантичні розряди прикметників; визначати специфіку стилістичного використання нестягнених і коротких форм прикметників; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- морфологічні ознаки прикметників;
- синтаксичні ознаки прикметників;
- критерії розмежування коротких й повних прикметників;
- стягнені та нестягнені форми повних прикметників;

Студенти повинні вміти:

- визначати морфологічні ознаки прикметників;
- розмежовувати прикметники короткі та повні;
- правильно вживати стягнені та нестягнені прикметники.

Теоретична частина

1. Морфологічні особливості прикметників.
2. Синтаксичні ознаки прикметників.
3. Короткі й повні прикметники.
4. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. – 256 с.
4. Громик Ю. Український правопис: навч. посіб. Київ: ВД «Кондор», 2017. 177 с.
5. Леонова М. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк., 1983. 264 с.
6. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
7. Пономарів О., Різун В., Шевченко К. Сучасна українська мова. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
8. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. Русанівський, О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
9. Ющук І. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. У тексті виділіть прикметники. З якими іменниками вони пов'язані? Визначте їх число, відмінок, рід.

Серед найдавніших європейських культур найбагатшою і найвиразнішою по праву визнана трипільська археологічна культура.

Трипільські племена займали великий простір між Карпатами і Дніпром. Щоб відновити філософію української етнічної культури, потрібна наукова реконструкція знаків-символів, понять, якими давні трипільці позначали життя і своє розуміння Всесвіту.

Немає сумніву в тому, що трипільська цивілізація розвинула символіку, успадковану нею від племен ранньопалеолітичного періоду, адже ніякий знак не виникає на порожньому місці.

Найхарактернішими ознаками визнано сонячні та місячні символи, які були тісно пов'язані з календарем.

Знаки сонця: коло, колесо з шістьма спицями, концентричні кола, круг з хрестом всередині. Знаки місяця: дуги, повернуті в різні боки, що символізувало фази місяця; півмісяці, повернуті “рогами” догори. Цікавою є одна знахідка – чарка, на якій зображено 12 місяців, що підтверджує саме календарність цих зображень (Г. Лозко).

2. Визначте граматичні особливості прикметників. З'ясуйте, чим вони відрізняються від інших частин мови із значенням ознаки.

Зелений ліс, ліс зеленіє, зелень лісу, зеленіючі поля; щедрий товариш, щедрість друга; сміливий вчинок, сміливість героя; червоні тюльпани, червоніють яблука; байдужий погляд, байдужість у ставленні; старий чоловік, людина старіє, старість; ніжна посмішка, ніжність матері; широкий степ, шир степу; новий портфель, новизна теми; глибоке озеро, глибина озера; вузька дорога, дорога стає вузькою, дорога вузьчає; обмежена людина, обмеженість людини.

3. Виділіть у поданих реченнях прикметники короткої, повної стягненої і повної нестягненої форм. Визначте їхню синтаксичну функцію, стилістичні ознаки, а також сферу вживання.

1. – Я згоден з тобою, княже. Але я не про те... Хто, на твою думку, посяде великокнязівський стіл після Святослава? (В. Малик).

2. У кожного люду, у кожній країні Живе такий спогад, що в його давнині Були золотії віки, – Як пісня і слово були у шанобі... (Леся Українка).

3. А хтось же вас народжував, слова, А в них мій край ридає і співа, І хтось забутий в слові – в зелен-маї – Із тьми тисячолітньої скресає (С. Тельнюк).

4. Якщо вони були кочівниками, – навіщо ж їм потрібен був той плуг? (Л. Костенко).

5. – Пливи, доле, за водою, А я услід за тобою, Та сплинемося докупочки, Як сивії голубочки... (Нар. тв.).

6. Узвсяся за гуж – не кажи, що не дуж (Нар. тв.).

Змістовий модуль 2

Грамматика української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

Тема 5. Значеннєво-граматичні розряди прикметників

Мета: закріпити знання студентів про семантичні розряди прикметників, навчитивизначати специфіку стилістичного використання нестягнених і коротких форм; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- ознаки різних семантичних груп прикметників;
- особливості впливу текстового оточення на семантику прикметника;
- специфіку переходу прикметників з однієї семантичної групи в іншу;
- про стилістичне використання різних форм прикметників

Студенти повинні вміти:

- визначати граматичні ознаки прикметників;
- правильно визначати семантичний розряд прикметників;
- правильно утворювати ступені порівняння прикметників.

Теоретична частина

1. Семантичні групи прикметників:
  - а) значення якісних прикметників;
  - б) значення відносних прикметників;
  - в) значення присвійних прикметників;
  - г) якісно-відносні та присвійно-відносні прикметники.
2. Особливості переходу прикметників з однієї групи в іншу.
3. Стирання ознак семантичних груп прикметників у лексичних словосполученнях.
4. Ступені порівняння якісних прикметників.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О., Городенська К., Русанівський В. Грамматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О., Різун В., Шевченко К. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Ющук І. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. До якої групи за значенням належать прикметники у тексті?

Ті журавлі, і їх прощальні сурми...	Стоять жоржини мокрі-мокрі.
Тих відлітань сюїта голуба...	Сплять діамантові жуки.
Натягне дощ свої осінні струни,	Під грушею у дикій моркві
Торкне ті струни пальчиком верба.	до ранку ходять їжаки.
Сумна арфістка – рученьки вербові! –	А в сні далекому, туманному,
по самі плечі вкутана в туман.	не похиляючи траву –
Зіграй мені мелодію любові,	Дюймовочка в листочку
Ту, без котрої холодно словам.	капустяному,–
Зіграй мені осінній плач калини.	я у життя із вічності пливу.
Зіграй усе, що я тебе прошу.	<i>Л. Костенко</i>

Я не скрипковий ключ, а журавлиний
тобі над полем в небі пропишу.

Л. Костенко

2. Утворіть ступені порівняння від якісних прикметників.

Засяяло в барвистому травневому вінку біле оксамитове мереживо – це значить, що весна красеневі-червню чарівні ключі від щедрого літа передає (*М. Яценко*).

3. Котрі прикметники використано у функції якісних?

Драматична розмова, драматичний твір, театральний жест, театральний репертуар, артистична натура, ділова поїздка, творчий шлях, творча атмосфера, крилата думка, ліричний настрій, ліричний герой, лірична атмосфера, полум'яна заграва, романтична натура, романтична поезія, літня пора, іржавий метал, ділова людина, бронзовий загар, відповідальний чоловік, життєвий шлях, мирний характер, картинна галерея, картинна поза, тваринний страх, тваринні жири, висока скеля, літня людина, шоколадний колір, бурштинове намисто, відповідальна робота, ефірна олія, кустарна промисловість, кустарний виріб, медовий напій, малинове вино, малиновий світанок, сонячне затемнення, оксамитові дзвони, каштановий гай, кам'яний будинок, кам'яна душа, конкурсний іспит, космічний політ, космічні ціни, Біла Церква, Гола Пристань, Кривий Ріг.

4. Котрі прикметники у словосполученнях є відносними? Відповідь аргументуйте.

Театральний сезон, важка хода, пріязний співрозмовник, виховний захід, клейка речовина, босий хлопчик, літературний образ, політична боротьба, піщане дно, заміська прогулянка, лукавий погляд, рвучкий вітер, театральний репертуар, ініціативний працівник, смакове відчуття, пронизливий погляд, кришталева ваза, кришталеве повітря, романтична натура, крилата думка, земельний наділ, вечірня зоря, картинна галерея, якісний матеріал, елементарний приклад, ділова зустріч, оксамитовий голос, оксамитова сукня, золота пора, золотий годинник, золота людина, золоті ниви, золоті руки, золоте слово, залізне здоров'я.

5. Котрі прикметники є присвійними? Відповідь аргументуйте.

Донецький басейн, холодна вода, народний епос, материна хустка, батькова шапка, батьківське піклування, кроляче хутро, вовчий хвіст, вовчий апетит, дерев'яний стіл, Оксанин олівець, осячча впертість, франківський дух, ведмежа послуга, ведмежа лапа, бджолині крила, Іванів костюм, лисяча нора, український композитор, заяча капуста, заяча душа, ахіллесова п'ята, петрів батіг, дамоклів меч, орлиний ніс, синівські почуття, школярський учинок, дитячі докази, людське ставлення.

Змістовий модуль 2

Граматики української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

Тема 6. Відмінювання прикметників

Мета: закріпити знання студентів про особливості відмінювання прикметників, їх морфологічний аналіз; виховувати інтерес до вивчення рідної мови.

Студенти повинні знати:

- типи відмінювання прикметників;
- правопис складних прикметників;

Студенти повинні вміти:

- відмінювати прикметники; правильно наголошувати їх;
- правильно писати складні прикметники

Теоретична частина

1. Відмінювання прикметників. Поділ прикметників на групи.
2. Наголос при відмінюванні.
3. Творення прикметників.
4. Морфологічний розбір прикметників.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Громик Ю. В. Український правопис: навч. посіб. Київ: ВД «Кондор», 2017. 177 с.
5. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
6. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
7. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Підкресліть прикметники; визначте їх рід, число, відмінок.

1. Після дощів смарагдова діброва, на білій ріні річка говірка. І смужка сонця тонко пурпурова далекий обрій пензликом торка.

Лежить городів гарбузова Мекка. У тихе небо струменить тепло. І над стареньким комином лелека після дощу прощупує крило. 2. В старім гнізді танцюють лелечатка, і, одірвавши ніжки від землі, немов малі русалоньки, дівчатка гойдаються в зеленому гіллі. 3. Там, за віками, за гірким туманом, де трубить вічність у Роландів ріг, любов була єдиним талісманом, а талісман ще звався – оберіг. 4. Цей ліс живий. У нього добрі очі. Шумлять вітри у нього в голові. Старезні пні, кошлаті поторочі, літопис тиші пишуть у траві. Дубовий Нестор дивиться крізь пальці на білі вальси радісних беріз. І сонний гриб в смарагдовій куфайці дощу напився і за день підріс. 5. Немов чарівні декорації – жасмин, троянди і бузок. Кузини мамині, три грації, як три принцеси із казок. Які ж були вони вродливі, три Лади-Либеді тоді! І трішки-трішки вередливі, і дуже-дуже молоді. 6. Вечірнє сонце, дякую за день! Вечірнє сонце, дякую за втому. За тих лісів просвітлений Едем і за волошку в житі золотому (*Л. Костенко*).

2. Зніміть ризики. Визначте граматичні форми прикметників.

Заясніло в барвист... травнев... вінку біл... оксамитов... мереживо – це значить, що весна красеневі/червню чародійн... ключі до щедр... літа передає. Кучеряв... діброви, смарагдов... левади й змолоділ... поля мліють від радісн... барв велик... свята природи.

У густ... верболозах поміж плакуч... верб, що замріяно полощуть у тих... плесах довг... віти, вдень і вночі не втихають закохан... солов'ї. Мирно воркують лагідн... горлиці, тривожно голосять поодинок... зозулі. На тоненьк... галузці крислат... осокура легенько гойдається округл... ремезов... колисочка.

У тінист... вільшанику, у вінку крилато/ажурн... папороті, яскраво/жовт... букетом пишається болотян... верболіззя.

Пишн... левади пропахли медов... ароматом. Барвляться на них у весел... танці біл..., салатов... й голубеньк... метелики, з досвітку й до смеркання заклопотано гудуть огрядн... джмелі й трудівниці/бджоли. Кому не хочеться поласувати духмян... медом з розмайт... левадн... травозілля!

Не скласти ціни скарбам, щедро розсипаним на річков... левадах! Колискою цивілізації, золот... земельн... фондом планети звуть учені річков... долини.

І нині ваблять до себе мальовнич... левади щедр... душею прихильників дик... природи, любителів розважитися на дозвіллі з вудочкою або мисливськ... рушницею. Не втратити б необачно цей безцінн... дарунок матері/природи!*За М. Яненком*

3. Випишіть із тексту прикметники, зробіть повний морфологічний розбір.

Але одна справа виростити урожай, а інша – вчасно зібрати збіжжя. Не випадково в народі казали: «Один серпневий день рік годує». Тому хлібороби відкладали всі нагальні справи, намагалися зосередити зусилля лише на жнивах. Зрання і до пізнього вечора селяни не мали найменшого перепочинку, бо, як мовиться в прислів'ї, серпень втоми не знає – все збирає, припасає».

Кожен місяць мав свої перепочинкові дні. До таких належали більш чи менш значущі свята. Лише для серпня народно-обрядова структура їх майже не передбачала. Традиційний агрокалендар свідомо зробив виняток місяцеві жнив. До цієї пори року існувало золоте правило, що опредметнилось у народному прислів'ї: «У хліба короткі ноги – як утече, то й довгими не наздоженеш!»
За В. Скуратівським

4. Поділіть прикметники за типами відмінювання, уживаючи кожний у початковій формі та поєднавши з іменником.

Сусідські, Галині, Софіїні, повнолиці, солов'їні, весняні, зимові, передранішні, ранкові, волошкові, здорові, довколишні, довговії, рожеволиці, гостролиці, босі, подружні, чорнолиці, вузьколиці, доччині, древні, синові, справжні.

5. Провідмініяйте чотири словосполучення. Виділіть закінчення прикметників. За тлумачним словником з'ясуйте значення прикметників *дружний, дружній*.

Дружний колектив, дружній шарж, дружна родина, дружня порада, темнолиций хлопець, темнолице дитя, майбутнє життя, майбутні події, синові друзі, присутні студенти, суботня зустріч, недільна прогулянка, довговія дівчина, довговії дівчата, свіжа груша, гаряча каша.

Змістовий модуль 3 Числівник. Займенник

Тема 1. Числівник як частина мови

Мета: закріпити знання студентів про числівники, навчити правильно узгоджувати різні числівники з іменниками; виховувати прагнення творчо репрезентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- розряди числівників за значенням;
- структурні розряди числівників;
- особливості правопису різних числівників;
- специфіку стилістичного використання числівників

Студенти повинні вміти:

- розрізняти числівники за розрядами;
- правильно писати складні та складені числівники;
- правильно узгоджувати числівники з іменниками

Теоретична частина

1. Розряди числівників за значенням:
  - а) кількісні (власне кількісні, збірні, дробові, неозначені);
  - б) порядкові;
2. Прості, складні та складені числівники.
3. Особливості узгодження з іменниками числівників *два, три, чотири, п'ять; збірних; дробових числівників, півтора, півтори; другий, кілька і пара*. Узгодження числівників із назвами місяців.
4. Вживання числівників на означення часу.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

Практичні завдання

I. Визначте розряд за значенням, будовою числівників у тексті.

Після смерті Мстислава Данило, що мав тоді вже двадцять шість років, був князем Волині й Холмщини. Він почав боротьбу за Галичину. Та війна була дуже тяжка й довга, бо тривала п'ятнадцять літ. Данило остаточно розбив військо своїх противників під Ярославом і зайняв Галичину. Він став впорядковувати свою велику державу, яка дуже занепала через ті кількадесятилітні війни, що велися в Галичині від смерті його батька Романа. Та його мирну діяльність перервали татари, що прийшли з Азії і вже вдруге почали нищити Україну.

Тисяча двісті сорокового року татари зруйнували Київ, що вже належав Данилові, та й пішли на Волинь і Галичину. Поруйнувавши всі міста і самий Галич, розділилися на дві частини: одні рушили на Польщу, інші – на Угорщину. Але навесні 1243 року покинули татари Україну і завернули на схід, у степи. Всю Україну, а також Московщину взяли татарські хани під свою руку, і хоча в тих землях далі панували свої князі, вони мусили платити татарському ханові данину (*А. Лотоцький. Історія України для дітей*).

II. Виконайте тестові завдання.

1. Котрі з поданих слів є числівниками ?

1. П'ятий. 2. Трьохсотий. 3. П'ятиповерховий. 4. Двадцятиградусний. 5. Двохмільйонний. 6. Шістнадцятиметровий. 7. Сотня. 8. Два. 9. Десяток. 10. Півтора. 11. Обидві. 12. Семеро. 13. Тричі. 14. Тисяча.

2. У котрому рядку підкреслене слово є числівником ?

1. Мені приходять телеграми, мені сповнилось двадцять п'ять.
2. Я жив би двічі і помер би двічі, якби нам було два життя дано.
3. Заворушилось стотисячне військо.

3. Котрі з поданих числівників є збірними?

1. П'ять. 2. Семеро. 3. Три четвертих. 4. Обидва. 5. Двоє. 6. Півтора. 7. Обоє. 8. Одинадцятро. 9. Десять. 10. Четверо. 11. Вісімдесят. 12. П'ятий. 13. Тридцятро.

4. У котрому рядку всі числівники є кількісними?

1. Два, три, чотири, п'ятеро, одна восьма, восьмеро.
2. Десять, десятеро, десять дванадцятих, десятий.
3. Один, двоє, троє, семеро, сім восьмих, вісім дев'ятих.

5. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Дві книги, сім зошитів, десять олівців, три стола.
2. Двоє курчат, шість будинків, чотири журнали, сім ручок.
3. Одна друга кілограма, два керівники, п'ятеро курей.

6. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Чотири поверхи, дві треті урожаю, три сьомих процентів, три цистерни.
2. Нуль цілих і сорок п'ять сотих гектарів, п'ять років, десять днів, три грами.
3. Дві літри, сім палок, три дерева, двадцять підручників.

7. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Сім солдатів, троє телят, п'ять мільйонів населення, три учасника.
2. Дев'ять хвилин, вісімнадцять студентів, дві години, півтора кілограма.
3. Півтори тонни, десять піджаків, три восьмих кілограма, двоє козенят.

8. У котрому рядку всі слова є числівниками?

1. Один, перший, двоє, п'ятий, сто, сотий.
2. П'ять, п'ятий, п'ятеро, п'ятірня, п'ятьох, уп'ятьох.
3. Сім, сьомий, сімдесятий, сімсот, семеро, семимильний.

9. Котрі з поданих слів не є числівниками?

1. Третина.
2. Один.
3. Вдвоє.
4. Троє.
5. Утрюх.
6. Трюх.
7. Трьом.
8. Сімка.
9. Сімдесятилітній.
10. Сьомий.
11. Сімдесятий.
12. Десять.
13. Десятирічний.
14. Десятковий.
15. Сотня.
16. Сто.
17. Сотка.
18. Сотий.
19. Одна друга.

10. У котрому рядку всі числівники є кількісними?

1. Два, три, чотири, п'ятеро, одна восьма, восьмеро.
2. Десять, десятеро, десять дванадцятих, десятий.
3. Один, двоє, троє, семеро, сім восьмих, вісім дев'ятих.

11. У котрому рядку всі кількісні числівники належать до однієї групи (на власне кількісні, дробові та збірні)?

1. Дві цілих і вісім десятих, п'ять сьомих, сорок три цілих і дві сотих, нуль цілих і п'ять десятих, півтора.
2. Троє, шестеро, семеро, трійко, четвірко, десятеро, тринадцятеро.
3. Тисяча, дев'ять, сімсот, сорок, півтора.

12. Котрі з поданих числівників є збірними?

1. Сто.
2. Чимало.
3. Два.
4. Кільканадцять.
5. Двоє.
6. Три четвертих.
7. Трійко.
8. Сьомий.
9. Троє.
10. Небагато.
11. Півтора.
12. П'ятеро.
13. Другий.
14. Двійко.
15. Декілька.

III. Випишіть з художніх текстів 5 речень із числівниками. Визначте їх розряд за значенням, будовою.

Змістовий модуль 3 Числівник. Займенник

Тема 2. Особливості відмінювання, синтаксичні функції числівників

Мета: закріпити знання студентів про особливості відмінювання різних типів числівників; навчити правильно вживати відмінкові форми числівників; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- типи відмінювання числівників;
- правила наголошування числівників;
- паралельні відмінкові форми деяких числівників;

Студенти повинні вміти:

- відмінювати кількісні та порядкові числівники;
- правильно відмінювати прості, складні та складені числівники;
- правильно наголошувати числівники у відмінкових формах;
- узгоджувати числівники з іменниками;
- правильно вживати числівники на позначення часу.

Теоретична частина

1. Відмінювання числівників:

- а) *один*;
- б) *два, три, чотири, кілька, багатої* всізбірні;
- в) *п'ять – двадцять, тридцять, п'ятдесят–вісімдесят, кільканадцять, кількадесят*;
- г) *сорок, дев'яносто, сто*;
- г) від *двохсот* до *дев'ятисот*, а також *кількасот*;
- д) *тисяча, нуль, мільйон, мільярд*;
- е) *складені кількісні числівники*;
- є) *дробові числівники*;
- ж) *порядкові числівники*.

2. Наголошування відмінкових форм числівника *один*.

3. Паралельні відмінкові форми числівників.

4. Написання числівників і відчислівникових слів.

5. Числівники на позначення часу.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Числівники поєднайте з іменниками, визначте граматичне значення.

П'ятнадцять, п'ятеро, п'ятак, вп'яте, п'ятий, п'ятилітній, п'ятнадцятий, п'ятнадцятиденний, два, подвійний, подвоїти, подвоєний, двійня, двоє, двійко, двічі, удвох, другий, вдруге.

2. Провідмініяйте подані числівники.

1. Вісім. 2. Дев'яносто. 3. Сорок. 4. Нуль. 5. П'ятнадцять. 6. Дві десяти. 7. Триста. 8. Сімдесят. 9. Двісті чотири. 10. Сто шістдесят перший.

3. Визначте відмінок числівників, їх синтаксичну роль.

1. Горіли сорочки на артилеристах, по чотирнадцять разів на день піхота ходила в атаки. 2. На четвертий день, як завжди, Генріх вийшов раніше звичайного. 3. Уперше зворотний бік Місяця було сфотографовано в жовтні тисяча дев'ятсот п'ятдесят дев'ятого року. 4. У два роки Сергійко був на вигляд кремезним хлопчиком.

4. Запишіть числівники словами та узгодьте з іменниками.

3 (книга), 2 (киянин), 4 (вірменин), 2 (ім'я), 3 (селянин), 5 (день), 7 (рік), 1,5 (рік), 1,5 (день), 1,5 (том), 1,5 (година), 20 (день), 3/7 (аркуш), 2/5 (кілометр), 5/10 (тонна), 1/10 (процент), 2/5 (вироби), 1/10 (запаси), двоє (курча), шестеро (козень), двоє (ножиці), троє (столи), п'ятеро (каштан), четверо (двері), десятеро (вівці), дванадцяттеро (лоша), 2 (лютий), 1 (липень), з 1 (травень), з 8 (березень), з 24 (серпень).

5. Визначте синтаксичну роль числівників, ужитих у реченнях.

1. Колись відкриються причини
І не одна звихнеться голова –
Судитимуть за зраду Батьківщини
Усіх, хто рідне слово забува (Б. Британ).
2. Мій перший вірш написаний в окопі (Л. Костенко).
3. Пізніше, тисяча дев'ятсот одинадцятого року, цей привабливий образ Леся Українка втілила в драмі-феєрії «Лісова пісня» (Д. Міщенко).
4. Ще треті півні не співали, ніхто ніде не гомонів... (Т. Шевченко).
5. Шевченко народився дев'ятого березня тисяча вісімсот чотирнадцятого року.

6. Виконайте тестові завдання.

А. У котрому рядку правильно записані відмінкові форми числівника?

1. М. в. (на) двохстах вісімдесяти трьох, двохстах вісімдесятьох трьох;
2. М.в. (на) двохстах восьмидесяти трьох, двохстах вісімдесятьох трьох;
3. М. в. (на) двісті вісімдесяти трьох, (на) двісті вісімдесятьох трьох.

Б. У котрому рядку правильно записані обидві форми числівника?

1. Д. в. шестистам сорока п'яти, шестистам сорока п'ятьом;
2. Д. в. шестистам сорокам п'яти, шестистам сорокам п'ятьом;
3. Д. в. шістьомстам сорока п'яти, шістьомстам сорока п'ятьом.

В. У котрому рядку правильно записані відмінкові форми числівника?

1. М. в. (на) трьохстах сорока п'яти, (на) трьохстах сорока п'ятьох;
2. М. в. (на) трьохстах сороках п'яти, (на) трьохстах сорока п'ятьох;
3. М. в. (на)триста сороках п'яти, (на) трьохстах сороках п'ятьох.

Г. У котрому рядку вжито правильну відмінкову форму числівника?

1. Р. в. дев'ятсот дев'яноста дев'ятьох;
2. О. в. вісьмастами дев'яноста;
3. М. в. (на) п'ятистах п'ятдесятьох дев'ятьох.

Ґ. У котрому рядку вжито правильну відмінкову форму числівника?

1. Р. в. трьохсот тридцяти семи;
2. Д. в. п'ятистам п'ятдесяти семи;
3. М. в. (на) дев'ятистах дев'яноста п'яти.

Д. У котрому рядку вжито правильну відмінкову форму числівника?

1. Р. в. дев'ятисот дев'яноста чотири;
2. Д. в. семистам сімдесятьом п'ятьом;

3. О. в. четирмастами сорока съома.

Змістовий модуль 3 Числівник. Займенник

Тема 3. Лексико-граматичні особливості займенників

Мета: закріпити знання студентів про морфологічні особливості, синтаксичні функції займенників; навчити правильно вживати відмінкові форми займенників різних розрядів; виховувати прагнення творчо репрезентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- семантичну своєрідність займенника;
- морфологічні і синтаксичні особливості займенника;
- розряди займенників за значенням;
- специфіку відмінювання різних розрядів займенників.

Студенти повинні вміти:

- правильно визначати розряди займенників за значенням;
- зіставляти займенники з іншими частинами мови;
- правильно відмінювати різні займенники

Теоретична частина

1. Семантична, морфологічна і синтаксична своєрідність займенника.

2. Співвідношення займенників з іншими частинами мови.

3. Морфологічні особливості різних розрядів займенників.

4. Відмінювання займенників різних розрядів: а) особових; б) зворотного; в) питальних; г) заперечних, неозначених; г) присвійних, вказівних, означальних; д) займенників *стільки, скільки*.

5. Особливості наголошування займенників.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.

3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.

4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Практичні завдання

1. Випишіть займенники і слова, пов'язані з ними за змістом. Визначте розряди займенників, вкажіть, із якою частиною мови вони співвідносні.

І спливають в моїй пам'яті спогади Діани Гнатівни Петриненко про далеку юність – криницю її натхнення:

– Уявіть мою Сазонівку Оржицького району, що на квітучій Полтавщині, – таке звичайне і таке незвичайне село серед просторого степу. Великий став, біля нього гайочок, сповнений щебетливого гомону птаства. І сади, вишневі, яблуневі на кожному подвір'ї, красиві квітники коло кожної біленької чепурної хати з призьбою, підведеною рудою глиною. Наша хата трьома вікнами дивиться на широку вулицю, що вливається у великий вигін. Там, на вигоні, і починалися мої щедрівки, колядки, веснянки. Найулюбленіше моє свято – свято Івана Купала. Ми, дівчатка, пасли корів. Готуючись до проводів Івана Купали, задалегідь збирали волошки, сокирки, нагідки, ромашки, плели з них вінки, а потім увечері несли їх до ставу, пускали на воду й співали біля розпаленого багаття купальських пісень. То незабутньо!

На тому вигоні, як тільки сніг із землі, і починалося наше містечтво. І зараз мені буває така туга за селом: отак хочеться сісти й поїхати туди. І бажання свої виконувала ...

А ще любила й люблю я лежати в сіні і вдихати його м'які пахощі, блукати гайком або полем, збирати всілякі квіти й плести з них віночки. І сьогодні найдорожчі для мене волошки, ромашки, духмяний горошок, васильки... Як пам'ять мого далекого дитинства...
(За М. Кагарлицьким)

2. Визначте розряди займенників, вкажіть, із якою частиною мови співвідносні.

1. Ранком ви виходите з хати, і перед вами мало не казкове явище: великий кущ бузку біля вашої хати весь обвішаний червоними та сірими кульками, від чого став подібним до ялинки. Хто їх поначіплював? Та це ж снігурі! І прилетіли вони поснідати насінням бузку, яке дуже люблять. Таке враження, що вони сидять за столами.

2. Ніхто з нас уже й не думав, щоб зрізати стару сливу. Від тих птахів і їхніх пісень вона ніби помолоділа.

3. Щиглики в'ють свої гнізда на самій вершині дерева.

4. Миші та інші дрібні гризуни – звірята нічні: весь день сплять, а вночі виходять на промисел.

5. Я сів під вербою, яка розпустила свої довгі коси аж до самої води.

6. Наївшись, куличок полетів до траси, котру обступили віковічні липи.

7. Жоден хижак не підходить близько до пришляхової смуги.
  8. Сіра чапля, коли на неї дивитися спереду, схожа на якусь модницю.
  9. Посадив наш заєць густо не що-небудь, а капусту.
  10. Дуже зранку, на світанку, шпарить котик на рибалку. До полудня просидів, а нічого не зловив.
  11. Що воно за дивина? Оцього ніхто не зна.
  12. Гляньте – сірий їжачок! Скільки в нього колючок!
  13. Незабудки голубенькі... на лужку при самій річці розцвіли.
  14. Ні за чим на світі не жаліти і не мати ні до чого зла.
- 3. Визначте розряди, граматичну форму, синтаксичну роль займенників.**

Сідаймо снідати!

Розпочнемо з хліба. Адже хліб – усьому голова. Хліб... Таке м'яке, пахуче, тепле слово, а ще й яке таємниче! Є воно лише у слов'янських мовах, а колись було ще у готській і давньонімецькій. У давнину ті народи, які володіли цими мовами, були нашими сусідами по Дніпру та Віслі. Проте деякі вчені вважають, що всі ці народи запозичили назву хліба з якоїсь ще більш давньої і більш таємничої мови. Може, від неї тільки це слово й залишилося.

Хліб печуть здавна. Як свідчать розкопки, сім тисяч років тому люди вже пекли хліб із розтовченого у ступі зерна; у стародавньому світі вже користувалися дріжджами, які робили хліб пухким і м'яким. У Римі було триста пекарень, у яких випікали всілякі сорти хліба. Мистецтво випікання хліба надто піднялося у середні віки. З того часу хліб у Європі майже не змінився ні за смаком, ні за формою. Змінювалася лише техніка його випікання.

Яке слово йде завжди поряд із словом хліб? Сіль. Недарма ж кажуть: «Зустрічати хлібом-сіллю», «Подякувати за хліб, за сіль».

Але між хлібом і сіллю значно глибший зв'язок, про нього люди давно забули. Стародавні люди, приручивши тварин, розводили худобу, їли м'ясо і пили молоко. Сіль їм не дуже потрібна була, бо в м'ясі вона є, а до молока її зовсім не треба. Про сіль тоді ніхто не знав. Та коли люди осідають на одному місці, займаються рослинництвом, а рослинна їжа була їм прісною, несмачною, на сцену виходить сіль. У ті віддалені часи, про котрі ми оце розмовляємо, існувало одне цікаве слово, щось на зразок сольд. Спочатку воно означало «з сіллю», «солоний», потім – «приправлений чимось», а далі просто смачний. Таким чином, з одного кореня виросло два слова, протилежних за значенням. *А. Коваль*

4. Визначте граматичні форми займенників, із п'яти з них складіть речення.

Іншому, її, з ними, хтозна від чого, їхніми, біля неї, казна про що, у нього, декому, жодним, чого, чого-небудь, абичим, хтозна до кого, невідь-чим, ні про що, ні до кого, дечіїми, абияким, нас.

5. Прочитайте фразеологізми, поясніть їх значення. Визначте займенники, їх розряд, граматичну форму, позначте наголос.

Видати себе з головою; вірний собі; скрутити собі в'язи; забивати собі голову; зарубати собі на носі; землі під собою не чути; знайти себе; кусати собі лікті; собі на умі; переломити себе; пробивати собі дорогу; не по собі; і на тобі; не до мене п'ється; за кого мене приймаєте; бий його лиха година; брати своє; взяти в свої руки; як свої п'ять пальців; куди твоє діло; за моєї пам'яті; за всяку ціну; і ніякої гайки; нічого сказати; нічого собі.

6. Визначте, чи чітко сформульовано зміст речень. Зредагуйте.

1. Дід попросив онука прочитати свого листа.

2. Сусід розмовляв із батьком про його справи.

3. Агроном звелів водієві під'їхати до своєї хати.

4. Батько взяв у руки торбу, вийняв з неї хлібину, поклав її на стіл.

5. Брат порадив другові віднести книжки до його кімнати.

6. Це був водій автомобіля, який перший проїхав новою трасою.

7. Мати послала сина до сусідки по її сито.

8. Ми піднялися на вершину гори, яка заросла лісом.

7. Визначте займенники. З якою частиною мови співвідносний кожен із них? Чи всі виділені слова є займенниками? Які слова вжиті у значенні займенників?

1. І то *нічого*, що чигали круки, що проминуло так багато літ.

2. А скільки в нас поезій випадкових з *нічого* й *ні* для чого виника!

3. *Щось* мені так сумно, аж лякаюсь.

4. Час – він мудрий, фікції скасує, а, між *іншим*, я таки зостанусь.

5. Хіба ж кого-небудь ми опечалимо *тим*, що пливемо там, де пливемо?

6. Все це – доля поета.

7. До побачення. *Все*. Я вертаюся в долю свою.

8. Отут нам і сіяти. Може, зійде *яка* стеблина.

9. І кажуть, що один убив таку співучу (пташку), *що* зааніміли всі, і змовкли ті ліси.

10. *Щось* летить і співає мені...

11. Хочу я купа-ви. *їй* я розкажу, *чом* я над сагою *цілу* ніч ходжу.

12. І *все* це диво зробило літо за одну-однісіньку ніч та й пішло *собі* далі.

13. Скочивши на долівку, взяв із мисника гранчасту склянку і, холонучи, почав на печі наміряти насіння – дві склянки в *одну* кишеню, дві – в *другу*.

14. Пливе човен по Дунаю *один* за водою.

15. Деревам *щось*, напевне, сниться, бо серед ночі уві сні шумить нервово *їхнє* листя і трепет будить у *мені*.

Змістовий модуль 3 **Числівник. Займенник**

Тема 4.Парадигматичні та словотвірні ознаки займенників

Мета: закріпити знання студентів про парадигматичні та словотвірні особливості займенників; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- морфологічні особливості займенника;
- словотвірні особливості займенника;
- правила правопису займенників;

Студенти повинні вміти:

- правильно визначати граматичне значення займенника в тексті;
- визначати словотвірні афікси займенників;
- виконувати морфологічний аналіз займенника

Теоретична частина

1. Особливості морфологічного аналізу займенника.
2. Правопис складних займенників.
3. Розрізнення займенників та співзвучних із ними часток, прислівників.
4. Специфіка відмінювання займенників різних розрядів.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Виконайте морфологічний аналіз займенників, ужитих у тексті.

Премудра приповідь

Оповістив раз премудрий Соломон, що буде казати мирові своє казання-навчання. Людей посунуло – сила! Подумайте тільки: сам премудрий Соломон навчатиме! Певне ж, мовляв, там щось дуже мудре можна почути. Зійшовся мало не весь мир, вийшов премудрий Соломон.

І Господи! Кожне хоче ближче доступитися, щоб не впустити жодного слова з того премудрого казання. Така штовхотнява та сварка!.. Аж ось втихомирились. Почав премудрий Соломон казати:

– Слухайте, люди добрі, що я вам казатиму: як маєте що-небудь шити, то перше вузлика зав'яжіте!

Повернувся і пішов – кінець науці!

Ви, певне, думаєте: «Отеє! Що ж це таке? Оце тільки й всього сказав премудрий Соломон? Та що ж тут такого мудрого?» Отже, вам так здається! А воно й тут мудрої науки багато: ось нуте лишень почніте шити та не зав'яжіть вузлика, то що з того шиття буде?.. Та й не тільки в шитті, в кожній справі – як не зав'яжеш перше вузлика, то нічого й не буде!..

Чи то ж не мудра була Соломонова наука, хоть і коротенька? *(За Оленою Пчілкою)*

2. Випишіть займенники разом зі словами, поєднаними за змістом. Поділіть за розрядами на групи, назвіть граматичні ознаки кожного. У межах розряду виділіть різні граматичні форми того самого займенника.

Що їй думалось тоді, моїй сільській Ярославні, перед людяністю, скромністю і мудрістю якої я й досі схиляю свою, вже посивілу голову. Не знаю, як би склалась моя доля, коли б біля неї не стояла, мов бланання, моя зажурена мати. Я й досі чую на своєму чолі, біля свого серця спокій і тепло її позазілюваних, потрісканих рук. Може, тому його й було так багато, що воно трималося не на поверхні, а в глибоких шпаринах материнських рук *(М. Стельмах)*.

3. Визначте і схарактеризуйте займенники за значенням. Запишіть їх групами за співвіднесеністю з іменними частинами. Назвіть морфологічні ознаки. Які слова вжито як займенники?

1. Один я на світі без роду, і доля – стеблина-билина на чужому полі.
2. Ой одна я, одна, як билиночка в полі.
3. Один лле, другий п'є, третій росте.

4. Так одвічно: одні тягнуть плуга й орють, інші збирають врожай і поїдають твій хліб.
5. Приляж тепер і відпочинь: уві сні до тебе повернеться твоя сила.
6. Вона (Єфанда) віддасть йому свою корону. А сама буде – поруч! Ціле життя поруч із ним!
7. Ніби чийсь голос всередині застерігав її: щоб ця честь не принизила в тобі доброчесності й глузду, щоб не зігнула твою гідність!
8. Треба докласти всіх зусиль, щоб перетворити оточення на ліпше, якщо воно відстало, або ж самому дорівнятися йому, якщо відстав ти.
9. Законів боротьби нікому не зламати.
10. Ні про що, коханий, просити тебе не посмію.
11. Леся взагалі брала близько до серця будь-чию скаргу, тим паче вразили її батькові слова.

4. Речення із займенниками *його, її, їх* запишіть у дві групи – з особовими займенниками та присвійними. Визначте синтаксичну функцію. Виконайте морфологічний аналіз усіх займенників.

1. Не до жартів рибі, коли її під жабри зачепили.
2. Не дивись на чоловіка, а на його діло.
3. Просились злидні на три дні, та чорт їх довіку викликає.
4. Біда здиває легко, а трудно її збутися.
5. По горі не треба йти за море – його й дома хватає.
6. Гірке його життя, як полин.
7. Думала, чого корова не реве, а її дома немає.
8. Якби шевцеві не правило, то його скривило б.
9. Казав пан: «Кожух дам», – та слово його тепле.
10. Правду кожний хвалить, та не кожний її любить.
11. Ластівка день починає, а соловей його кінчає.
12. Хоч чоловік убогий, та слово його тепле (*Н. тв.*).

5. Запишіть слова, розкриваючи дужки. Поясніть.

На (чому) небудь, де (на) кому, котрий (небудь), (де) кількох, будь (у) кого, казна (що), де (в) кого, казна (при) кому, будь (на) чому, ні (ким), казна (з) ким, аби (який), на (кому) небудь, де (на) яких, що (будь), (ні) якому, на (де) кому.

6. Поясніть помилки у вживанні займенників. Зредагуйте.

1. На третьому поверсі універмагу ви можете придбати любий подарунок на всякий смак. 2. Мені здається, що він говорить одне, а думає зовсім друге. 3. На їх обличчях світилися усмішки. 4. Я можу в любий час розірвати цей контракт. 5. Всякий учень повинен пройти

це тестування. 6. Я готовий купити цю книжку за кожену ціну. 7. За допомогою цього словника ви зможете перекласти кожний текст. 8. Цей миючий засіб зберігається при всякій температурі. 9. Їх голоси було чути здалеку.

Змістовий модуль 4 **Дієслово. Прислівник**

Тема 1. Граматичні категорії дієслова. Категорія часу

Мета: закріпити знання студентів про граматичні особливості дієслова, різні часові форми дієслів; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми.

Студенти повинні знати:

- значення дієслівних часів;
- правила поділу дієслів на відміни;
- правила визначення категорії стану дієслова;
- значення дійсного, умовного і наказового способів дієслова;

Студенти повинні вміти:

- визначати видові ознаки дієслів;
- визначати стан дієслів;
- визначати спосіб форми дієслова;
- визначати особу дієслова.

Теоретична частина

1. Форми дієслова.
2. Категорія часу дієслова.
3. Значення теперішнього, минулого і майбутнього часів.
4. Зв'язок категорії часу з категоріями способу і виду.
5. Явища дієслівної синоніміки часових форм.
6. Походження форм дієслів майбутнього часу.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте, від якої основи дієслова утворені виділені форми, за допомогою чого. Яким членом речення є кожна з них?

1. До правди сповнені любов'ю, до кривди – ненависті вщерть (Сосюра).

2. Привчав батько трудитись до поту, а мати – любити пісні (Воронько).

3. Мудрість іде без блиску, бездумність – у позолоті (Малишко).

4. Тягнеться до сонця соняшник крислатий... (Сосюра).

5. В дитинстві вимовлене слово яснішає через роки (Коротич).

6. А чабан Горпищенко тільки радується в душі, дивлячись, як люди смакують його водою (Гончар).

7. Мене Вітчизна-мати колихала і піднесла до сонця на руках (Стельмах).

8. І блідий місяць на ту пору з хмари де-де виглядав (Шевченко).

9. В далечінь холодну без жалю за літом синьоока осінь іде навмання (Сосюра).

10. Ми в боротьбі пройшли крізь бурі і негоди і творимо життя незборне, молоде (Сосюра).

2. Визначити основу інфінітива та основу теперішнього часу поданих дієслів. У яких дієсловах вони збігаються, у яких – різні?

Переходити, вступати, подивитись, засміятися, нагадувати, стояти, косити, жати, сіяти, впізнавати, повертатися, трепетати, конспектувати, плисти, плести, відбиватися, тоншати, прощати, клеїти, витирати, стояти, колоти, дихати, хотіти, робити, чути, плакати, садити.

3. Від поданих дієслів утворіть усі особові форми теперішнього часу, поясніть написання, поставте наголос.

Нести, любити, густити, сіяти, воркотіти, носити, сидіти, стелити, слати.

4. Від поданих дієслів утворіть усі особові форми майбутнього часу. З'ясуйте специфіку творення, особливості дієвідмінювання.

Прийти, дивитися, дзвеніти, перейняти, зробити, передати, підбити.

5. Від поданих дієслів утворіть форми минулого часу, поясніть специфіку їх творення, граматичні ознаки.

Нести, сохнути, тягти, киснути, терпіти, плести, іти, возити, мести, здобути, текти.

6. Визначте час та дієвідміну дієслів. Відповідь аргументуйте.

Я взяв своє серце малими руками
й віддано поклав Україні до ніг.
І юна любов розцвілася між нами,
і став я орати твердий переліг.
Й нікому вже більше не дав я любові,
бо іншого серця кохати не маю.
І вірним зостанусь, аж дошки соснові
єдину любов мою спинять без краю...І. Огієнко

Змістовий модуль 4

Дієслово. Прислівник

Тема 2. Категорія способу дієслова. Вид дієслова

Мета: закріпити знання студентів про граматичні особливості способових форм дієслова; навчити правильно характеризувати граматичні категорії; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- своєрідність граматичних категорій дієслова;
- способи творення видових пар дієслова;
- основні значення дійсного, умовного, наказового способів дієслова;

Студенти повинні вміти:

- визначати видові ознаки дієслів;
- визначати спосіб дієслів

Теоретична частина

1. Зв'язок категорії часу дієслова з категорією способу.
2. Основні значення дійсного, умовного, наказового способів дієслова.
3. Вживання форм одного способу в значенні іншого.
4. Категорія виду дієслова. Одновидові та двовидові дієслова.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

9. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте спосіб дієслів, час, де можливо, особу й рід. Поясніть.

Або погибель, або перемога –
сі дві дороги перед нами стане...

Котра з сих двох судилась нам дорога?

Дарма! Повстанем, бо душа повстане(*Леся Українка*).

2. Визначте спосіб кожного дієслова. Відповідь аргументуйте.

1. Над водою купка людей лагодилась сідати у човен (М.Коцюбинський).

2. Петро з ним ділився своєю працею (Панас Мирний).

3. Блаженко з Хаєцьким справді звідкись привели Чернишеві коника (О.Гончар).

4. У доблеснім труді собою ми багаті (В. Сосюра).

5. Я сивіти почав у двадцять п'ять Од тої хати, од скорботи тої (І. Драч).

6. Слава не вмре, не загине, над світами соколом полине, над віками сонцем пропливе (М. Рильський).

7. Ой ви, білі лебедоньки, голосні пісні, Ви літайте, ви шугайте в рідній стороні! (М. Рильський).

8. Щасливий той, хто бачив мрію, але не доторкнувсь її (Д. Павличко).

9. Над полями і темнувате, і лискуче срібло роси починає тремтіти синім туманцем (М. Стельмах).

10. Сьогодні сніг іти вже поривавсь (Л. Костенко).

3. Від поданих дієслів утворіть форми наказового способу, поясніть творення. Поставте їх у всіх особах однини й множини.

Прочитати, позначити, працювати, лізти, прати, шити, різати, сіяти, говорити, дорожити, збирати, заходити, в'язати, брати.

4. Від поданих дієслів утворіть співвідносні видові форми, визначте мовний засіб творення. Чому такі форми утворюються не від усіх дієслів?

Пригорнутись, належати (до організації), прибирати, звиватися, жаліти, милувати, перелити, мліти, непритомніти, схаменутися, нездужати, усміхатися, чекати, відшуміти, приходити, телефонувати,

витирати, поперемивати, задумувати, заробляти, передавати, учити, занедужати, приміряти, досипати.

5. Від поданих дієслів утворіть форми наказового способу, поясніть творення. Поставте їх у всіх особах однини й множини.

Написати, позначити, працювати, лізти, прати, шити, різати, сіяти, говорити, ходити, збирати, заходити, в'язати, брати.

Змістовий модуль 4 **Дієслово. Прислівник**

Тема 3–4. Категорія перехідності/неперехідності, стану дієслова

Мета: закріпити знання студентів про граматичні особливості перехідних і неперехідних дієслів, про валентність, стан дієслів; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення.

Студенти повинні знати:

- правила визначення категорії стану дієслова;
- умови перехідності дієслів;

Студенти повинні вміти:

- визначати перехідність дієслів;
- визначати стан дієслів

Теоретична частина

1. Категорія перехідності / неперехідності дієслова.
2. Категорія валентності дієслова.
3. Категорія стану.
4. Зв'язок категорії стану з перехідністю/неперехідністю дієслів.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте вид, стан, перехідність, час дієслів у реченнях.

1. А земля мусила вмирати од голоду й спраги, бо чаша сонця стала порожня (М. Коцюбинський). 2. І грудям дихалося легко, просто, тільки щеміло там щось на самісінькому дні (Г. Тютюнник). 3. Зграя акордів перлистих із неба на землю поллється (Леся Українка). 4. За правду, браття, єднаймося щиро! (Леся Українка). 5. Ниви котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба (М. Коцюбинський). 6. Все розвернулося, зацвіло пишним цвітом (П. Мирний). 7. Без людської праці вся земля від краю до краю заросла б бур'янами (Дончик). 8. У пожовклій торішній травиці з'явилися перші стеблини (М. Коцюбинський). 9. Залитий сонцем степ зразу принишк, причаївся (О. Гончар).

2. Визначте стан, перехідність дієслів, синтаксичну роль.

1. Відкрите серце народного співця щедро ввібрало в себе могутній волелюбний дух українського народу (О. Гончар).

2. На передньому, помальованому зеленою фарбою возі, серед дорожніх клунків сиділо троє молодих хлопців (М. Коцюбинський).

3. Я люблю свою хату поліську. Я люблю свій зажурений ліс (Д. Фальківський).

4. Серпень з вереснем стискають один одному правиці (М. Рильський).

5. Дві хмароньки плили кудись в убранні золотім (О. Олесь).

6. Данько з Васильком, зачувши весну, повилазили з хати на сонечко, прокопують попід повіткою рівчаки для перших молодих струмків (О. Гончар).

7. Я честь віддам титану Прометею... (Леся Українка).

8. Спадає з клена зелен лист вечірньою годиною, і солов'їний тихий свист гуляє за долиною (А. Малишко).

9. Садів рум'яний цвіт обсіпався духмяно, бредуть кудись вітри по скошеній траві (В. Сосюра).

10. Яблука доспілі, Яблука червоні. Ми з тобою йдемо стежкою в саду (М. Рильський).

3. Випишіть із тексту дієслова, розподіливши їх на дві групи: 1) перехідні; 2) неперехідні. Визначте їх лексичні, граматичні відмінності, синтаксичну роль.

Киньте все на світі! Клопоти забудьте. Вдарте закаблуками об землю – лихом вдарте: тече річка Рось! Із безвісті літ лине – з ковилевої дорогої Слов'янщини вибігає. Та й прямисінько в наші дні. М'яко і безшелесно. І шепіт, калиновий шепіт лине над долиною. В таку мить чути навіть, як перелесники вештаються і обнімаються з русалками по дібровах.

Непідступною сторожею стоять каштани, що ними оточена школа. Є чого стоятина чатах: сьогодні випускний вечір.

Дівчата в білих платтях, хлопці в чорних костюмах. Хочуть здаватися дорослішими, ніж насправді. Хтось когось гукає, хтось когось шукає. Розрух, сміх. У повітрі витає радість, правда, замішана на душевній неспокої. Кожне думає: як проляжуть мої життєві стежки? (С. Колесник)

4. До якого стану належать дієслова у поданому тексті?

Дивлюсь і слухаю... Тоді чую якийсь гамір великий, якийсь далекий шум і рев, наче повинь іде... Бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу, щоб збудивсь малий і великий, щоб до праці метнувсь усякий, щоб не було на рятунок пізно, – бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу! Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне не залляло, щоб ми у багні не застрягли та щоб внуки дідів не прокляли, що не вмiли краю боронити; гать будуйте кріпку і високу!.. Чую гам, і шум, і рев скажений (Б. Лепкий).

Змістовий модуль 4 Дієслово. Прислівник

Тема 5. Категорії особи, числа й роду дієслова

Мета: закріпити знання студентів про граматичні категорії особи, числа й роду дієслова, їх взаємозв'язок із категорією часу; навчити правильно визначати рід, особу, число дієслів; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- своєрідність граматичної категорії особи дієслова;
- специфіку граматичної категорії числа дієслова;
- своєрідність граматичної категорії роду дієслова;

- про взаємозв'язок категорій особи, роду числа й часу дієслів;

Студенти повинні вміти:

- визначати особу дієслова;
- визначати число дієслова;
- визначати рід дієслова

Теоретична частина

1. Категорія особи дієслова: значення, морфологічне вираження. Безособові дієслова.

2. Категорія роду дієслова: значення, морфологічне вираження.

3. Категорія числа дієслова: значення, морфологічне вираження.

4. Дієвідмінювання. Особові форми I і II дієвідмін.

5. Структурні класи дієслів.

6. Правопис особових закінчень дієслів.

7. Наголошування особових форм дієслів.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.

3. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.

4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте час дієслівних форм, де можливо, особу, число, рід.

А й правда, крилатим ґрунту не треба – землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля, немає пари – то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина.

А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі, сама не літає, а крила має, а крила має...

Вони, ті крила, не з пуху-пір'я, а з правди, чесноти і довір'я.

У кого – з вірності у коханні, у кого – з вічного поривання,

у кого – з щирості до роботи, у кого – з щедрості на турботи.

У кого – з пісні або з надії, або з поезії, або з мрії.

Людина нібито не літає, а крила має, крила має... *Л. Костенко*

2. Визначте спосіб, час, особу, рід, число кожної дієслівної форми.

В одній із гіпотез про походження океанів та морів розповідається, що наша планета колись була розплавленою вогняною кулею. Минуло багато років, поверхня кулі охолола й затверділа, але всередині куля залишалася розжареною. Там весь час утворювалися гази й пара, які виходили на поверхню крізь щілини.

Минув якийсь час, і над планетою зібралось пари так багато, що вона вкучала Землю густими хмарами. Рясні дощі тоді йшли день у день не одне тисячоліття, аж поки на поверхні не захвилювалися моря й океани.

Та найцікавіша інша гіпотеза. Колись був суцільний континент – суходіл. З Європи, Азії, Африки, щоб добратися в Америку, не треба було пливти на кораблі – ці материки з'єднувалися так, як зараз Європа з Азією. Майже триста мільйонів років тому цей величезний континент тріснув у кількох місцях, і частини суші – теперішні материки – почали віддалятися одна від одної. Тріщини поступово заповнила вода. Так утворилися океани й моря.

Подивись на карту півкуль, і ти побачиш, що берегові лінії Євразійського й Африканського континентів збігаються з береговою лінією Американських континентів (*За Г. Карпенком*).

3. Визначте спосіб, час, особу, рід, число кожної дієслівної форми.

Пучок жовтих променів пружно вдаряється у вікно, ряхтить срібним зайчиком на відполірованій дощці, шпарко стрибає по класу. Заплутавшись у волоссі на дитячих голівках, робить їх схожими на кульбаби. Але ніхто з дітей не бавить зайчика поглядом. Усі посхилялися над альбомами, і світлу тишу лише подекуди черкне скрип олівця на папері. Діти малюють сонце, звірів, школу – Серафима Карпівна дала вільну тему. Походжаючи поміж партами, мимохить зазирає в альбоми. Світ дитячого малюнка – то світ первозданної казки. Червоні дракони, зелені химери, синя-синя школа, а побіля неї взялися за руки і, здається, танцюють фігурки дітей в яскравім одязі. Серафима Карпівна пригадує, як знайомий художник казав їй колись, що він не знає нічого цікавішого, ніж дитячий малюнок. Все на ньому сонячне, радісне (*М. Слабошпицький*).

4. Утворіть словосполучення з кожним із дієслів.

вибачати кому	запобігати чому	опанувати що
---------------	-----------------	--------------

<p>вживати <i>чого і що</i> вчитися <i>чого</i> глузувати <i>з кого</i> дивуватися <i>кому</i> додержувати <i>чого</i> докоряти <i>кому</i> дорікати <i>кому</i> дякувати <i>кому</i> завдяки <i>чому</i> зазнавати <i>чого</i></p>	<p>зневажати <i>кого</i> зраджувати <i>кого, що</i> кепкувати <i>з кого</i> набирати <i>чого</i> нехтувати <i>чим</i> набувати <i>чого</i> навчити <i>чого</i> наповнений <i>чим</i> насміхатися <i>з кого</i> одружитися <i>з ким</i></p>	<p>перетворити <i>на що</i> повідомити <i>кого, що, кому</i> простити <i>кому</i> співати <i>чого, що</i> сповістити <i>кого</i> сповнений <i>чого</i> хворіти <i>на що</i> чекати <i>на кого, кого</i></p>
--	---	--

Змістовий модуль 4 Дієслово. Прислівник

Тема 6. Дієприкметник як дієслівна форма

Мета: закріпити знання студентів про граматичні особливості дієприкметника; навчити правильно утворювати форми активних та пасивних дієприкметників, визначати граматичні ознаки їх; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- своєрідність граматичних ознак дієприкметника;
- способи творення активних дієприкметників;
- способи творення пасивних дієприкметників;
- правила наголошування дієприкметників;
- особливості вживання дієприкметників в українській мові

Студенти повинні вміти:

- визначати дієприкметники в тексті;
- правильно утворювати активні дієприкметники;
- правильно утворювати пасивні дієприкметники;
- правильно наголошувати дієприкметники

Теоретична частина

1. Дієприкметник. Дієслівні і прикметникові ознаки дієприкметників.
2. Активні дієприкметники: творення, вживання.
3. Пасивні дієприкметники: творення, вживання.
4. Відмінювання дієприкметників.
5. Перехід дієприкметників у прикметники й іменники.
6. Наголос у дієприкметниках.
7. Інтерпретація дієприкметника в шкільній і науковій морфології.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.

5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

9. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Які з поданих дієприкметників мають недоконаний вид?

Сумуючий, куплений, посинілий, просіяний, позолочений, руйнуючий, збудований, люблячий, печений, змолочений, тертий, читаючий, шитий, висвітлений, печений, падаючий, знервований, лежачий, митий, знайдений.

2. Від котрих дієслів можна утворити активні дієприкметники, від яких – пасивні? Утворіть. Відповідь аргументуйте.

Жовтіти, пожовтіти, нести, принести, писати, чхати, співати, відпочивати, відпочити, стукати, стукнути, грати, зіграти, малювати, намалювати, в'янути, зів'янути, робити, зробити, лякати, злякати, знати, зеленіти, позеленіти, позолотити, викопати, копати, сяти, засяти, сіяти, посіяти.

3. Визначте граматичні ознаки дієприкметників, ужитих у реченнях.

1. У пожовклій торішній травиці з'явилися перші стеблини (М. Коцюбинський).

2. Залитий сонцем степ одразу принишк, причаївся (О. Гончар).

3. Ліворуч, удалині, сіріє могутня гора, облямована чагарниками (О. Гончар).

4. Але око знов ваблять блукаючі вогні й рухливі тіні, вухо знов ловить непевні згуки (М. Коцюбинський).

5. У щире золото, у світлу мідь одягнуті дерева восени (В. Сосюра).

4. Котрі слова є дієприкметниками? Визначте активні й пасивні.

Обсаджений, притихлий, тихий, полонений, підготовлено, розкраяний, підбілений, вимитий, червоний, прив'язаний, протертий, здоровенний, замкнутий, пекучий, страшенний, просіяний, порослий, сидячий, занесений, пожовклий, здійснений, нездоланий, неказаний, похилий, грізний.

5. Складіть алгоритм правопису частки *не* з дієприкметниками.

6. Виправте помилки, пов'язані з неправильним утворенням дієприкметників.

Виступаючий зазначив, відпочиваючі можуть прослухати концерт, прийшли усі бажаючі, головуючий на засіданні, головуючий банку, вражаючий ефект, захоплюючий фільм, вітаю з наступаючим святом, чаруючі барви природи, вітаючий звернувся, миючий засіб, тонко відчуваючий музику, співаюча дівчина, граюча на інструменті дитина, читаюча громадськість.

Змістовий модуль 4 **Дієслово. Прислівник**

Тема 7. Дієприслівник як дієслівна форма

Мета: закріпити знання студентів про граматичні особливості дієприслівника; навчити правильно утворювати форми дієприслівників, визначати граматичні ознаки їх; виховувати прагнення творчо презентувати теоретичні положення теми, використовуючи матеріал практичних завдань.

Студенти повинні знати:

- своєрідність граматичних ознак дієприслівника;
- способи творення дієприслівників доконаного й недоконаного виду;
- схему морфологічного аналізу прислівника;

Студенти повинні вміти:

- визначати дієприслівники в тексті;
- визначати вид дієприслівників;
- утворювати дієприслівники доконаного і недоконаного виду;
- робити морфологічний аналіз дієприслівника

Теоретична частина

1. Дієприслівник як дієслівна форма. Граматичні ознаки дієприслівника.

2. Дієслівні та прислівникові ознаки дієприслівників.

3. Дієприслівники недоконаного виду (теперішнього часу) і доконаного виду (минулого часу), їх творення і вживання.

4. Перехід дієприслівників у прислівники й прийменники.

5. Морфологічний аналіз дієприслівника.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Підкресліть дієприслівники однією лінією, дієслова, які ними пояснюються, – двома. Назвіть виконавця обох дій, співвіднесеність їх у часі.

1. Сонце, спадаючи з денного жару неквапливо, плавно осідало в пухкі бузкові хмарки далеко-далеко в степу. 2. У тому закутку, схилившись над ручаєм, цвіте над кручею полум'яна квітка чарівна, чарнамай-зілля. 3. Тут ліс кінчився, дорога розбивалася надвоє, і на роздоріжжі стирчала, похилившись низько на бік, стара корчма. 4. В тій хвилині Ганна рада була побалакати щиро, пригорнутися до когонебудь, та й почала докладно розказувати, відповідаючи на питання хазяйки. 5. Грицько, поспішаючи, вернувся на село. 6. Чабани, зійшовшись, спокійно будуть перемовлятися про нічну роботу льотчиків, що, мов громовержці, гуркотіли над полігоном. 7. Женька, спираючись на зазубні в ракушнику, спустився в ущелину першим, а ми за ним. 8. Чоловік, примруживши очі і низько схилившись над папером, що аж волосся торкалося столу, вивів великими, схожими на друковані, буквами: ПРОТОКОЛ. 9. Іще не назвавшись людиною, росла я між грушами-дичками колючою деревиною з терпкими дрібними кисличками. 10. З країни Каруселії, весняної, веселої, подзенькуючи в дзвоники, притупотіли коники.

2. Утворіть від поданих дієслів можливі форми дієприслівників, розподіліть у дві групи: а) дієприслівники доконаного виду; б) недоконаного виду. Виділіть формотворчі афікси. Із кількома дієприслівниками кожної речення.

Розповісти, розказати, розказувати, перебирати, прокинутися, сміятися, маскуватися, перебороти, переборювати, мережити, вишити, доїхати, слухати, сприйняти, перебрати, зривати, досягати, листуватися, вижати.

3. Утворіть від одного з дієслів, поданих у дужках, дієприслівник, від іншого – родову чи особову форму. Визначте вид дієприслівників, поясніть творення, виділіть формотворчі суфікси. Поставте, де потрібно, розділові знаки.

1. Знову Оріся голосно (кликати) гриби (розмахувати) палицею, (шурхотіти) нею по траві. 2. Батько (ступати) мовчки, довгою тичкою (розгрібати) листя уважно (заглядати) під кожний кущик. 3. (Розкинутися) сад (зметнутися) гіллям угору. 4. Сашко нічого не (відповісти), (повернутися) і почав збирати розсипані квіти. 5. Вони (розкланятися) (розійтися). Олександр знав, що назавжди. 6. Я своєї пісні зроду не (цуратися) (відкривати) серце для чужої. 7. Надія (накидатися) на історичні романи й повісті і (ковтати) їх за день-два. 8. (Спливати) літо з теплого осоння (лишити) під кущем дві шапки печериць.

4. До кожного дієприслівника доберіть дієслівну форму, від якої утворено його, визначте видову співвіднесеність між ними. Виділіть формотворчі суфікси.

Враховуючи, зваживши, зважившись, вводячи, встановивши, погоджуючись, приймаючи, прийнявши, розповідаючи, розповівши, ввозячи.

5. Запишіть текст, утворюючи від дієслів, поданих у дужках, дієприслівники; визначте їх граматичні ознаки, поясніть творення.

Із глибини золотих плантацій білою чаєчкою виринула чиясь косинка... За нею з'явилась друга, третя... Дівчата рухалися міжряддями, повільно (наближатися) до шляху. Там, де вони проходили, з соняшниками творилося щось дивовижне. (Втрачати) свій царський дрімотний спокій, вони зненацька оживали, золоте тарілля, здавалось, само (розігнатися), летіло стрімголов назустріч одне одному і, (з'єднатися) на мить в поцілункові, знову розліталось

врізнобіч, і вже знову вільно сміялося, пустотливо (погойдуватися), (сяяти) розімлілим золотом сонця.

...В передній із дівчат скульптор впізнав Меланію. Так ось яка вона, справжня! Щось майже величне було зараз в її поставі, в погляді, в рухах. Не йшла, а ніби напливала із золотого духмяного моря, гордо (випростатися), легко й ритмічно (подзвонювати) у свої золоті литаври. Захоплена роботою, вона, видно, зовсім не помічала скульптора, їй було не до нього, в неї була своя творчість. Обличчя натхненно розшарілося і, (освітитися) якимись новими думками, стало мовби тоншим, інтелектуальнішим, багатшим, у ньому з'явилася сила нових несподіваних відтінків. Де і взялася і врода, і характер, і чиста ідеальна чарівність ліній! *(Олесь Гончар)*

6. Утворіть від дієслів, поданих у дужках, дієприкметники або дієприслівники. Поясніть вибір дієслівної форми, творення її, назвіть граматичні ознаки.

1. Із фрески, (написати) в давнину, глянули в душу коханого очі – сиві й жагучі, мов осінь густа. 2. Бажання кожне, думку, відсвіт думки я наперед збагну і угадаю, (стирати) бентегу, і тривогу, і піт солоний з твого чола. 3. Вони твої – і пісня, й сад, і літо, (народити) на сонячних орбітах ласкавості твоєї, доброти. 4. Без тебе я – (остудити) планета, (приректи) кружляти вічним летом у мертвій порожнечі без мети. 5. Бачу тебе у безсонності ночей, мовби велику і добру дитину, сонячну, добру, од світла (примружити) і безборонну. 6. Мені б хоч раз твою маму побачити, хай здалеку, мовчки, не (мовити) й слова.

7. Схарактеризуйте граматичні ознаки всіх ужитих у тексті дієслівних форм.

Ісус Христос розп'ятий був не раз.

Там, на Голгофі, це було уперше.

Умер од смерті, може, – від образ,
і за життям не пожалів, умерши.

А потім розп'яли на полотні,
у мармурі, у гіпсі, у граніті.

А потім розп'яли його в мені,

і розп'яли на цілім білім світі... *(Ліна Костенко)*

Змістовий модуль 4 Дієслово. Прислівник

Тема 8. Прислівник

Мета: закріпити знання студентів про особливості творення прислівників, їх морфемний склад; навчити визначати розряди прислівників за значенням, будовою; правильно наголошувати прислівники; виховувати інтерес до вивчення рідної мови.

Студенти повинні знати:

- розряди прислівників за значенням та походженням;
- розряди прислівників за будовою;
- від яких частин мови, за допомогою яких засобів утворюються прислівники;

- правила наголошування прислівників

Студенти повинні вміти:

- оперувати основними поняттями і термінами цієї теми;
- визначати розряди прислівників за значенням, походженням, будовою;
- визначати спосіб творення прислівників;
- правильно наголошувати прислівники в усному мовленні.

Теоретична частина

1. Прислівник як частина мови. Критерії класифікації прислівників.
2. Типи прислівників відповідно до різних класифікацій.
3. Мовні засоби творення прислівників від іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів, прислівників.
4. Ступені порівняння означальних прислівників.
5. Правопис прислівників.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.

6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.

7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.

8. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-ге вид. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

9. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте розряд за значенням та синтаксичну роль кожного прислівника із нижчезазначених речень.

1. Малі озера блискають не злісно, колише хмара втомлені громи.
2. Взискуй прожить несуетно і дзвінко.
3. Найвище уміння – почати спочатку життя, розуміння, дорогу, себе.
4. Пишіть листи і надсилайте вчасно, коли їх ждуть далекі адресати...
5. Щоранку йде в холонучі сузір'я одвічний дим одвічних димарів.
6. І бурелом громіздко, мов гекзаметри, лежить у лісі поперек стежок.
7. І так нам вільно, так повільно, таке роздолля степове! – що так ніхто і не помітив, що човен далі не пливе!
8. Тінь чорна стрімко падає униз – то білий голуб так злітає вгору.
9. А навкруги безсмертно і безлюдно, бо всі обходять німця за версту.
10. Колись давно, в сумних біженських мандрах, коли дитям я ледве вже брела, старі хати в солом'яних скафандрах стояли в чорних кратерах села. *(Із творів Ліни Костенко)*

2. Визначте розряд за значенням, синтаксичну роль кожного прислівника із поданих речень. Поясніть наголошування прислівників.

1. Остання в світі казка сидить під образами. Навшпиньки виглядають жоржини через тин...
2. Не треба думати мізерно. Безсмертя є ще де-не-де.
3. Над шляхом, при долині, біля самого граба, де біла-біла хатка стоїть на самоті...
4. Живе в тій хаті сивий-сивий спомин, улітку він під грушею сидить.
5. Я там теж пролітаю. Я теж пролітаю там.
6. Пасуться тіні вимерлих тарпанів, навшпиньки ходять сутінки і сни.
7. Той клавесин і плакав, і плекав чужу печаль. Свічки горіли кволо.
8. Якись красуні, всупереч вікам, до нього йшли по місячній доріжці.
9. А потім зникла музика. Антракт.
10. Тут Сувид скрізь. Він ходить по росі. Учора він прикинувся сосною. *(Із творів Ліни Костенко)*

3. Визначте розряд за значенням, синтаксичну роль кожного прислівника із речень. Поясніть їх наголошування.

1. Вітри з розгону поламали скрипку.
2. Зсередини, потроху, не за раз. Все познімає, де яка іконка. І непомітно вийме вас – із вас. Залишиться одна лиш оболонка.
3. І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт.
4. Може, це я, або хто, або ти ось там сидить у куточку веранди.
5. А місяць все такий же, він – місяць, місяченько, як вчора, позавчора і хтозна ще коли! І добре, що над нами він висить височенько, а то б уже й на ньому болото розвели.
6. Я вранці голос горлиці люблю.
7. Щодня себе перемагаю, від суєти застерігаю,
і знов до стрічки добігаю, і знов себе перемагаю,
і не встигати не встигаю, і ні хвилиночки ж не гаю!
8. Навколо нього час лежав навалом.
9. Душа належить людству і епохам. Чому ж її так раптом потрясли осінні яблука, що сумно пахнуть льохом, і руки матері, що яблука внести?!
10. І трішки-трішки вередливі, і дуже-дуже молоді (*Із творів Ліни Костенко*).

4. Складіть і запишіть речення із поданими прислівниками та співзвучними з ними словами.

Удалину – у далину; востаннє – востаннє; по-перше – по перше; утрюх – у трюх; згори – з гори; удень – у день; назустріч – назустріч; щодалі – що далі; наниз – на низ; нарешті – на решті; наскільки – на скільки.

5. Зробіть морфологічний аналіз прислівників, ужитих у тексті.

Старесенька, іде по тій дорозі.

Як завжди. Як недавно. Як давно.

Спинилася. Болять у неї нозі.

Було здоров'я, де тепер воно?

І знов іде... Зникає за деревами...

Світанок стежку снігом притрусив.

Куди ж ти йдеш? Я жду тебе. Даремно.

Горить ліхтар, ніхто не погасив.

Моя бабусю, старша моя мамо!

Хоч тінь, хоч слід, хоч образ свій залиш!

Якими я скажу тобі словами,

Що ти в мені повік не одболиш!

Земля без тебе ні стебла не вродить,
і молоді ума не добіжать.
Куди ж ти йдеш? Твоя наливка бродить,
і насіння у вузликах лежать.
Ну космос, ну комп'ютер, нуклеїни.
А ті казки, те слово, ті сади,
і так по крихті, крихті Україна –
іде з тобою, Боже мій, куди?!
Хоч озирнись! Побудь іще хоч трішки!
Вже й час є в тебе, пізно, але є ж.
Зверни додому з білої доріжки.
Ось наш поріг, хіба не впізнаєш?
Ти не заходиш. Кажуть, що ти вмерла.
Тоді був травень. А тепер зима.
Зайшла б , чи що, хоч сльози мені втерла.
А то пішла, й нема тебе, й нема...
Старесенька, іде чиясь бабуся,
І навіть хтозна, як її ім'я.
А я дивлюся у вікно, дивлюся,
Щоб думати, що, може, то моя *(Ліна Костенко)*.

Змістовий модуль 5 Службові частини мови. Вигук

Тема 1. Сполучник. Прийменник

Мета: навчити студентів розрізняти сполучники та сполучні слова; визначати семантичні особливості, правильно перекладати прийменникові конструкції; виховувати інтерес до вивчення рідної мови.

Студенти повинні знати:

- розряди прийменників за походженням та будовою;
- розряди прийменників за семантикою;
- правопис прийменників.

Студенти повинні вміти:

- оперувати основними поняттями й термінами теми;
- визначати семантичні відношення у прийменникових конструкціях;
- визначати походження прийменників;
- правильно вживати прийменники в писемному мовленні.

Теоретична частина

1. Критерії класифікації прийменників. Типи прийменників відповідно до різних класифікацій.
2. Розрізнення форм прийменників та інших частин мови.
3. Переклад прийменникових конструкцій з російської на українську мову.
4. Сполучник. Морфологічний склад сполучників. Сполучники сурядності і підрядності.
5. Відмінність сполучників підрядності від сполучних слів.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Розкрийте дужки. Поясніть, у яких випадках виділені слова сприйменниковими сполученнями, а в яких – однозвучними прислівниками. З'ясуйте відмінність у правописі.

1. *На (що)* мали, на те й приймали. *На (що)* мені куми – були б пироги. 2. *(З) ранку* почалася справжня осінь. Мирон міг довбати шурфи в будь-якому ґрунті *(з) ранку* до вечора. 3. Як зверху погане, то *(в) середині* вдвоє. *(У) середині* острова над бухтою розташувалися чотири десятки рибальських хат. 4. Хотів перевернутися *(на) бік*, але плащ не пускав. Віз вискочив колесом на горбок і перекинувся *(на) бік*. 5. Всі повернули голови *(в) бік* широкої сільської вулиці. Раптом олениха тривожно підняла вуха і глянула *(в) бік*.

2. Розкрийте дужки. Поясніть написання прийменників разом, окремо або через дефіс. Доберіть, де можливо, до прийменників однозвучні з ними прислівники, уведіть їх у речення.

1. Кружалком сонце покотилось *(на)* зустріч місяцеві й тьмі.
2. Наголошування слів згідно *(з)* орфографічними нормами – одна з ознак культури усного мовлення.
3. Виряджаючи, він не дав мені

нічого, (о)крім трьох лихих сорочечок та ще тихішої одежинки. 4. (По) під берегом стояло два човни. 5. Чути, як (з) під меж з шурхотом сиплеться сніг. 6. Однак, (не) зважаючи на багатоманітність гуманітарних наук, кожна з них вивчає одну з граней мовної особистості. 7. Дівчина, як перепілка, знялась і помчалась (в) подовж ниви. 8. Тече вода (із) за гаю та (по) під горою. Хлюпочуться качаточка (по) між осокою. 9. Розчахнута навпіл скеля стриміла (по) серед ріки. 10. (Із) за лісу, (з) за туману, місяць впливає. 11. (Під) час десанту найбільш енергійно діяло відділення Шипа. 12. Шляшок до окопищ звивався (по) над берегом. 13. Підвівши очі (по) над книжки, побачиш світ барвистим сном. 14. (О) бік Тунгара йшла його донька Мирослава. 15. (У) результаті цього з'явилося кілька альтернативних програм риторики. 16. Тоді все на світі мерло (за) для нього, він і сам не пам'ятав про себе. 17. Чіпка глянув на діда, підвівсь і поплентався стороною (по) над отари, немов п'яний, наче учадів. 18. Таке становище зайняли дворяни у своїх наказах (що) до кріпацтва своїх підданих. 19. Тимко сів біля кулемета і повернув його (в) здовж сільської вулиці. 20. Черв'як швидше плазує, ні (ж) такі хвилини.

3. Зробіть морфологічний аналіз прийменників, ужитих у тексті.

На світі можна жити без еталонів,
по-різному дивитися на світ:
широкими очима, з-під долоні,
крізь пальці, у кватирку, з-за воріт.
Від цього світ не зміниться нітрохи.
А все залежить від людських зіниць:
в широких відіб'ється вся епоха,
у звужених – збіговисько дрібниць (*Ліна Костенко*).

4. Складіть і запишіть речення із поданими прийменниками та прийменниковими сполученнями.

Уві, над, з-понад, з-над, з-поміж, задля, навпроти, понад, посеред, поміж, щодо, під час, згідно з, подібно до, залежно від, у зв'язку з, в результаті, незважаючи на.

5. Розкрийте дужки. З'ясуйте, у яких випадках виділені слова є сполучниками, а в яких – іншими частинами мови.

1. (*Тим*) (*часом*) як гості розмовляли й пили чай, молодий Радюк приїхав у двір (Н.-Лев.). 2. Михайлик (*тим*) *часом* добіг додому (Б. Грінч.). 3. Хто зробив шкоду, (*про*) *те* ніхто не дізнався: (*за*) *тезнала* одна Василина (Н.-Лев.). 4. (*Про*) *те* діда не видно. 5. (*За*)

те ж у свято або в неділю, як вирвешся на вулицю, усе село розлягається піснями (П. Мирн.). 6. Але іноді ми Стьопа прощали (*за те*), що на наш погляд, він дуже багато знав (В. Н.). 7. (Ото) ж я й бачу, що він тебе вбик відвів (Б.Сліп.). 8. Ой у лузі, в лузі червона калина... То (*ж*) не калина – молода дівчина (Н. тв.). 9. Як на ноги сп'явся, *то* (*й*) за працю взявся (Н. тв.). 10. Не кожен, хто дбає, *то* (*й*) має (Н. тв.). 11. Як (*би*) не було важко, добивайся поставленої мети (Саг.). 12. Як (*би*) знали, не те б заспівали.

6.Визначте розряд за значенням, будовою, походженням кожного сполучника із нижчеподаних речень.

1. Мені завжди здавалося, що у Греції навіть статуї теплі.
2. Світ незбагнений здалеку і зблизька.
3. Коли мене снігами занесе, тоді вже часу матиму доволі.
4. Цвіте весна садами молодими, шумлять вітри, як гості з іменин.
5. Якщо не можна вітер змалювати,
прозорий вітер на ясному тлі, –
змалюй дуби, могутні і крилаті,
котрі од вітру гнуться до землі.
6. Я в людей не проситиму сили,
я нічого в житті не просила,
як не просять гранітні схили,
щоб у спеку дощі їх зросили.
7. Якби було вас менше навкруги, – людина може вдаритись в апатію.
8. І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе!
9. Затишно дітям в пазусі казок.
отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана (*Із творів Ліни Костенко*).

7.Спишіть. Зробіть морфологічний аналіз усіх сполучників.

1. Від магістралі за два метри,
уся закутана в що є.
сидить бабуся, як Де метра,
у відрах моркву продає.
2. І тільки при людях, мабуть,
дерева тремтять від жаху.
бо кращих із них поведуть
ні за що ні про що на плаху.
3. Нам з тобою легко так, неначе вітер нам підказує слова.

4. Ще над Дніпром клубочеться задуха,
і пахне степом сизий деревій.
5. Чи зрікся Галілео Галілей?
Щось люди там балакали про втому.
Про те, що рятувався він. Але й
не певна я, бо не була при тому *(Із творів Ліни Костенко)*.

Змістовий модуль 5

Службові частини мови. Вигук

Тема 2. Частка. Вигук

Мета: закріпити знання про загальні особливості, ознаки часток, вигуків, їх правопис; навчити розрізняти розряди часток за значенням і функціями; виховувати інтерес до вивчення рідної мови.

Студенти повинні знати:

- функціонально-семантичні особливості часток;
- розряди часток за функціями;
- співвідносність часток з іншими частинами мови;
- групи вигуків за значенням;

Студенти повинні вміти:

- оперувати основними поняттями і термінами цієї теми;
- правильно визначати розряди часток;
- правильно визначати групи вигуків.

Теоретична частина

1. Класифікація часток. Групи часток за значенням.
2. Розрізнення в контексті часток та інших частин мови.
3. Правопис часток.
4. Вигук. Групи вигуків за значенням.
5. Перехід у вигуки повнозначних слів.
6. Слова категорії стану, їх місце в системі частин мови.
7. Модальні слова як лексико-граматична група слів.
8. Зв'язки, їх функції в реченні.

Рекомендовані джерела:

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.

4. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
5. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
6. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
8. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Практичні завдання

1. Визначте розряд ужитих у реченнях часток.

1. Хіба людські руки слабші від мертвого каміння? (Ю. Збанацький) 2. Як же тут гарно, як же тут тихо, в таку годину забудеш лихо! (Леся Українка) 3. Мабуть, сам пан звелів віддати Рябку печене і що зосталося варене (П. Гулак-Артемівський). 4. Взяла відра і побігла ніби за водою – до криниці... (Т. Шевченко). 5. Був надзвичайно холодний ранок, коли я приїхав. Так, було холодно (М. Коцюбинський). 6. Всьому знав ціну старий козак, і ніщо не лякало і не дивувало його (З. Тулуб). 7. На он тій горі пнулися смереки густими рядами завзято з долини вгору (О. Копиленко). 8. У такому власне стані блукав я одної весняної днини Прутом (М. Коцюбинський). 9. Вранці-рано, в пилипівку, якраз у неділю, побігла я за водою (Т. Шевченко). 10. Життя січовиків точилося мало не весь час просто неба... (З. Тулуб). 11. Ну, та що він казав? Розкажуй-бо, далі, сестрице (П. Мирний). 12. Вона тепер не реагувала навіть на лункі вибухи снарядів (Ю. Збанацький).

2. Поясніть правопис часток.

Написав/би, немов/би, як/небудь, що/разу, надумав/таки, все/ж/таки, отакий/то, все/таки, стань/бо, аби/куди, тільки/що, таки/прийшла, ну/й, навряд/чи, поки/що, колись/то, як/от, дай/но, казав/же, начеб/то, казна/який.

3. Зробіть морфологічний аналіз усіх службових частин мови.

Несподівано літо послало їм щедрий дарунок: суху дзвінку ніч і день, залитий сонцем і блакитними водами неба. Вони відчували, що то останнє сонце нинішнього літа, і прощалися з ним... Кожному того дня згадувалася Вітчизна, і являлася вона вся в сонцевім вогні, з голубими шовками небес, гаптована смарагдами трав (П. Загребельний).

4. Якою частиною мови є *a* в реченнях?

1. А йди, Лукашу (Леся Українка). 2. А, і ви тут, Оресте Михайловичу (Леся Українка). 3. І пала́ широчінь у осіннім огні, а яка ж глибина у ясній далині (М. Нагнибіда).

5. Якою частиною мови є слово *просто* в реченнях?

1. Не було там опускання вій – очі ясно дивляться і **просто**(М.Рильський).

2. **Просто** вхідних дверей стоїть стіл простої роботи (М. Коцюбинський).

3. Дома там у нього **просто** чудеса: цієї весни він сконструював у себе якусь особливу телевізійну антену... (О. Гончар).

4. Він умів не **просто** слухати, а викликати у свого співрозмовника бажання висловити те, що тяжким тягарем лежало на серці (З. Тулуб).

3.ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 2. Граматика української мови. Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник

1. Скільки в поданому реченні іменників?

Національна мова – це здобуток культури, духовної діяльності певного народу, а одночасно здобуток культури всього людства, бо кожна мова доповнює іншу, бо разом вони витвір світового колективного людського розуму (*Г. Нудьга*).

2. Котрі з поданих іменників уживаються тільки в формі однини?

1. Катер. 2. Плем'я. 3. Академія. 4. Здоров'я. 5. Озимина. 6. Краса. 7. Професор. 8. Нікель. 9. Зернина. 10. Пиво. 11. Успішність. 12. Коріння. 13. Материк.

3. Котрі з поданих іменників не належать до жодної відміни?

1. Колібрі. 2. Дріжджі. 3. Плем'я. 4. Луцьк. 5. Пюре. 6. Колорадо. 7. Межа. 8. Мільйон. 9. Підпис. 10. АТС. 11. Викладацька. 12. Аукціон.

4. У котрому рядку всі слова є іменниками?

1. Наречений, мільярд, десятка, північ, величина.
2. Двоє, сорокаріччя, півострів, щодень, повен.
3. Сотня, шестикутник, кілограм, довгота, вітрило.

5. Котрі з поданих іменників належать до назв істот?

1. Піджак. 2. Гість. 3. Дніпро. 4. Перун. 5. Небіжчик. 6. Народ. 7. Агітатор. 8. Мікроб. 9. Іван. 10. Розум. 11. Натовп. 12. Травинка.

6. Котрі з поданих іменників вживаються тільки в однині?

1. Степ. 2. Феодалізм. 3. Тиша. 4. Дітвора. 5. Плече. 6. Іменник. 7. Польща. 8. Нафта. 9. Блиск. 10. Жовтизна. 11. Висота. 12. Ім'я. 13. Сталь. 14. Волинь.

7. Котрі з поданих іменників уживаються тільки в множині?

1. Глибини. 2. Здоров'я. 3. Дріжджі. 4. Риби. 5. Аркуші. 6. Черкаси. 7. Альпи. 8. Канікули. 9. Дизайнери. 10. Материки. 11. Ліки. 12. Весни.

8. Котрі з поданих іменників уживаються тільки в однині?

1. Катер. 2. Плем'я. 3. Академія. 4. Здоров'я. 5. Озимина. 6. Професор. 7. Пиво. 8. Студентство. 9. Зернина. 10. Успішність. 11. Коріння. 12. Материк. 13. Краса.

9. Котрі з поданих іменників вживаються тільки у множині?

1. Вершки. 2. Збори. 3. Піжмурки. 4. Піски. 5. Консерви. 6. Ревнощі. 7. Води. 8. Гроші. 9. Озимі. 10. Поминки. 11. Двері. 12. Одвірки. 13. Статті. 14. Оплески.

10. У котрому рядку всі іменники належать до I відміни?

1. Земля, учительська, поезія, Микола, невдаха.
2. Хата, мама, дорога, лівша, стіна, Ганна.
3. Стаття, Ілля, миша, ім'я, дорога, вишня, лоша.

11. У котрій групі слів усі іменники належать до I відміни?

1. Староста, збіжжя, тім'я, вежа, історія.
2. Олена, земля, миша, історія, Ілля.
3. Книга, пісня, пуща, бідолаха, оленя.

12. У котрій групі слів усі іменники належать до II відміни?

1. Андрій, вовченок, листя, коваль, лікар.
2. Срібло, ніж, прізвище, прохач, учень.
3. Будівельник, урожай, море, роздоріжжя, доповідач.

13. У котрій групі слів усі іменники належать до II відміни?

1. Батько, студент, науковець, піддашня, знамено.
2. Материк, небо, лікар, Донецьк, рій.
3. Пензлик, прогрес, Галич, трактор, гіллячко.

14. У котрій групі слів усі іменники належать до III відміни?

1. Розкіш, міль, гордість, мати, молодь.
2. Мораль, солідарність, шампунь, рукопис, ніжність.
3. Безвість, розповідь, вісь, путь, річ.

15. У котрій групі слів усі іменники належать до IV відміни?

1. Кошеня, маля, тім'я, лоша, століття.
2. Тигрєня, дитя, голуб'я, курча, хлопча.
3. Дитятко, качєня, тім'я, тєля, цуцєня.

16. Котрі з поданих іменників належать до III відміни?

1. Потужність. 2. Рояль. 3. Суть. 4. Сибір. 5. Доповідь. 6. Меню. 7. Хор.
8. Турне. 9. Родич. 10. Діяльність. 11. Насип. 12. Індекс. 13. Свідомість.

17. Котрі з поданих іменників належать до IV відміни?

1. Монако. 2. Дитя. 3. Дівчатко. 4. Окуляри. 5. Козєня. 6. Біль. 7. Слоноєня.
8. Вість. 9. Ємкість. 10. Пташеня. 11. Резюме. 12. Суддя. 13. Голубєня.

18. Котрі з поданих іменників не належать до жодної відміни?

1. Колібрі. 2. Дріжджі. 3. Плем'я. 4. Луцьк. 5. Пюре. 6. Колорадо.
7. Тюль. 8. Межа. 9. Мільйон. 10. Підпис. 11. АТС. 12. Викладацька.
13. Шампунь.

19. Котрі з поданих іменників належать до твердої групи?

1. Ріка. 2. Буря. 3. Пісня. 4. Каша. 5. Перемога. 6. Марина. 7. Скрипаль.
8. Рай. 9. Ювіляр. 10. Кобзар. 11. Обрій. 12. Прізвище. 13. Лікар.

20. Котрі з поданих іменників належать до м'якої групи?

1. Дружина. 2. Наталя. 3. Долоня. 4. Ніж. 5. Річка. 6. Мерія. 7. Школяр.
8. Дош. 9. Праця. 10. Молодь. 11. Соловей. 12. Срібло. 13. Муляр.

21. У котрому рядку всі іменники належать до однієї групи?

1. Стіл, вітер, дуб, Іван, ткач.
2. Знання, кінь, звір, щур, скрипаль.
3. Їжа, плече, вовчище, плач, скляр.

22. Котрі з поданих іменників належать до мішаної групи?

1. Січ. 2. Вітрище. 3. Ведмежа. 4. Явище. 5. Курча. 6. Ніч. 7. Річ. 8. Піч.
9. Читач. 10. Повістяр. 11. Роздоріжжя. 12. Тиша. 13. Інженер.

23. Скільки в поданому реченні іменників І відміни?

Мова є найгеніальнішим наслідком матеріальної та духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово – це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути в світ природи, в саму себе (*Є.Сверстюк*).

24. У котрому рядку всі слова є іменниками?

1. Одиниця, тисяча, себелюб, самовар.
2. Трикутник, квадрат, сотник, п'ятирічка, самоук.
3. День, щодень, самокритика, сам, кипіння.

25. Котрі з поданих іменників належать до чоловічого роду ?

1. Учитель. 2. Маєстро. 3. Рояль. 4. Ступінь. 5. Кобзар. 6. Баку. 7. Поні.
8. НРУ. 9. Шимпанзе. 10. Тюль. 11. Сибір. 12. Путь. 13. Аташе.

26. Котрі з поданих іменників належать до чоловічого роду?

1. Зграя. 2. Директор. 3. Мантия. 4. Лелія. 5. Прогрес. 6. АТС. 7. Глибінь.
8. ООН. 9. Вуз. 10. Сутінь. 11. Поні. 12. Парубійко. 13. Лист. 14. Маєстро.

27. Котрі з поданих іменників належать до чоловічого роду?

1. Філе. 2. ООН. 3. Продаж. 4. Маєстро. 5. Леді. 6. Сани. 7. Пальто.
8. Аташе. 9. Конго. 10. Тараня. 11. Оленя. 12. Путь. 13. Міль.

28. Котрі з поданих іменників належать до чоловічого роду?

1. Депо. 2. Мило. 3. Тюль. 4. Світло. 5. Гасло. 6. Салямі. 7. Суміш.
8. Шампунь. 9. Інтерв'ю. 10. Фламінго. 11. Путь. 12. Розпач. 13. Картеч.
14. Ретуш.

29. Котрі з поданих іменників належать до жіночого роду ?

1. Насип. 2. Дрова. 3. Кір. 4. Дріб. 5. Позов. 6. Плов. 7. Кров. 8. Аркуш.
9. Клавіш. 10. Рагу. 11. Авеню. 12. Салямі. 13. АТС. 14. ООН. 15. Сочі.

30. Котрі з поданих іменників належать до жіночого роду?

1. Накип. 2. Алое. 3. Таксі. 4. Конго(ріка). 5. Вересень. 6. Тюль.
7. Мішень. 8. Латинь. 9. Інтерв'ю. 10. Леді. 11. Майор. 12. Путь.
13. Майстер. 14. Дівчатко.

31. Котрі з поданих іменників належать до жіночого роду?

1. Фламінго. 2. Алое. 3. ГЕС. 4. Степ. 5. Ступінь. 6. Путь. 7. Кольє.
8. Міссісіпі. 9. Купе. 10. Ательє. 11. Дівча. 12. Івасі(риба). 13. Тюль.
14. Кіліманджаро(гора).

32. Котрі з поданих іменників належать до жіночого роду?

1. Рукопис. 2. Опис. 3. Толь. 4. Дівча. 5. Міль. 6. УНСО. 7. Педаль.
8. Степ. 9. ООН. 10. Гуаш. 11. Ворота. 12. Токіо(місто). 13. Харчо.
14. Стаття. 15. Путь.

33. Котрі з поданих іменників належать до середнього роду?

1. Ягня. 2. Аташе. 3. Чернівці. 4. Сочі. 5. Сани. 6. Депо. 7. Цеце. 8. Кантрі.
9. Каное. 10. Міста. 11. Пенсне. 12. Фінанси. 13. Крила.

34. Котрі з поданих іменників належать до середнього роду?

1. Депо. 2. Дівча. 3. Чернівці. 4. Львів. 5. Токіо. 6. Ягня. 7. Шосе.
8. Суддя. 9. Леді. 10. Кіно. 11. Онтаріо (озеро). 12. Онтаріо (ріка).

35. Котрі з поданих іменників належать до середнього роду?

1. Ворота. 2. Висівки. 3. Дитя. 4. Колібрі. 5. Шимпанзе. 6. Весілля.
7. Дитина. 8. Радіо. 9. Колосся. 10. Село. 11. Соломія. 12. Маєстро.

36. Котрі з поданих іменників уживаються лише у множині?

1. Міста. 2. Поля. 3. Сади. 4. Заводи. 5. Колективи. 6. Обійми. 7. Пісні.
8. Женці. 9. Парфуми. 10. Щипці. 11. Ниви. 12. Чернівці. 13. Книги.

37. Котрі з поданих іменників уживаються тільки у множині?

1. Товариші. 2. Ворота. 3. Кобзарі. 4. Козирі. 5. Сани. 6. Граблі. 7. Двері.
8. Ясла. 9. Дошки. 10. Загони. 11. Вила. 12. Інженери. 13. Плечі.

38. Котрі з поданих іменників уживаються лише у множині?

1. Учителі. 2. Директори. 3. Знання. 4. Прізвища. 5. Вікна. 6. Черкаси.
7. Вила. 8. Кулемети. 9. Дуби. 10. Оповідання. 11. Ковалі. 12. Знаряддя.
13. Штани. 14. Матері. 15. Луги.

39. Скільки в поданих реченнях іменників II відміни?

Мить сокровенна, як вишня в цвіту,
Сяють слова, золоті й нетлінні,
Рідні до болю, рівні життю:
«Ти народився на Україні» (В. Бойченко).

40. Скільки в поданих реченнях іменників III відміни?

А. Будь кришталем, коли ти з каміння,
Будь фіалкою, коли ти рослина,
Будь солов'єм, коли ти пташина,
І будь любов'ю, якщо ти людина (О. Козловський).
Б. Рушник мені подарувала мати,
Щоб я не смів ту землю забувати,
Де їв хліб-сіль і знав солоний піт,
І радощі малі у отчім домі,
І перші смутки, серцю невідомі (А. Малишко).
В. Як нема без зірок небозводу,
Як блакиті без сонця нема,
Так і мови нема без народу,
А народу без мови нема! (В. Забашний).

41. Скільки в поданих реченнях іменників IV відміни?

Німець скаже: «Ви моголи».
«Моголи! моголи!»
Золотого Тамерлана Онучата голі.
Німець скаже: «Ви слав'яне».

«Слав'яне! Слав'яне!»

Славних прадідів великих Правнуки погані! (Т. Шевченко).

42. Скільки в поданому тексті іменників твердої групи?

Якщо ти українець і живеш поза Батьківщиною, не дай використати себе для денационалізації народу, серед якого народився і виріс, а тим більше – для боротьби з його намаганнями утвердитися на шляху самостійного розвитку (Б. Олійник).

43. Скільки в поданому тексті іменників м'якої групи?

Народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя, що сам її відкидає й відрікається її, чинить над собою самовбивство (П. Шафарик).

44. Скільки в поданому тексті іменників мішаної групи?

Слово, чому ти не твердая криця,

Що серед бою так ясно іскриться?

Чом ти не гострий, безжалісний меч,

Той, що здійма вражі голови з плеч? (Леся Українка)

45. У котрому рядку всі іменники належать до однієї групи?

1. Півень, кінь, сіль, стілець, учень, палій.

2. Тире, сокіл, кір, стіл, віл, друг, комар.

3. Запоріжжя, узбіччя, мерехтіння, вчення, море.

46. Котрі з поданих іменників не належать до жодної з відмін?

1. Макарони. 2. Ліки. 3. Дощі. 4. Межі. 5. Поля. 6. Завгосп. 7. Пюре.

8. Тире. 9. Дефіс. 10. Учительська. 11. Ківерці. 12. Токіо. 13. Кабмін.

47. У котрому рядку подано правильні форми Р. в. іменників?

1. Соку, відмінка, Сибіру, саду, квадрату.

2. Воску, олівця, крику, березня, ножа.

3. Гаю, кілометра, Дону, атома, народу.

48. У котрому рядку подано правильні форми Р. в. іменників?

1. Меду, конуса, відмінка, ансамблю, барвінку.

2. Грипу, памфлета, лиману, університету, мандарина.

3. Комітету, гектара, Дніпра, Амуру, фейлетону.

49. У котрому рядку подано правильні форми Р. в. іменників?

1. Кілометра, роману, автобуса, метра, ансамблю.

2. Суфікса, Буга, лісу, футболу, дощу.

3. Додатка, підмета, квадрата, нарису, абзацу.

50. У котрому рядку подано правильні форми О. в. іменників?

1. Книжкою, перемогою, бурею, кручею, сім'єю.

2. Дорогою, годиною, стороною, вежою, Миколою.

3. Сестрою, бороною, сиротою, статтею, їжою.

Змістовий модуль 3. Числівник. Займенник

1. У котрому рядку всі займенники належать до одного розряду?

1. Він, вона, ми, їм, ви.
2. Хто, що, скільки, котрий, всякий.
3. Якийсь, котрийсь, чийсь, хтось, казна-що.

2. Котрі з поданих займенників є неозначеними?

1. Мною. 2. Цією. 3. Тою. 4. Всіма. 5. Такого. 6. Свою. 7. Самого. 8. Кожних. 9. Їхнім. 10. Абичому. 11. Абиким. 12. Декому. 13. Своїм. 14. Нашим. 15. Який.

3. У котрому рядку всі займенники належать до одного розряду?

1. Ти, наш, мій, їхній, твій.
2. Той, цей, такий, та, стільки.
3. Інший, весь, сам, кожен, скільки.

4. Скільки в поданих реченнях займенників?

1. Хто не збирав восени великі п'ятипалі листки клена! (В. Протопопова).
2. Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки! (*Леся Українка*).
3. Надходить пароплав. Зигзагами хисткими Огні відбилися у чорній глибині. Я знову вгадую: прийдеш ти чи ні? – І марно людську тьму прорізаю очима (*М. Рильський*).

5. У котрому рядку всі займенники належать до одного розряду?

1. Твій, їхній, ваш, мій, свій.
2. Котрий, чий, який, будь-який.
3. Ніщо, ніякий, ніскільки, що, хто.

6. Котрі з поданих займенників є вказівними?

1. Якою. 2. Іншою. 3. Такою. 4. Моєю. 5. Своєю. 6. Стількома. 7. Котрою. 8. Цією. 9. Самою. 10. Всякою. 11. Кожною. 12. Тією. 13. Тою. 14. Скількома.

7. Котрі з поданих займенників є особовими?

1. Мене. 2. Вами. 3. Тебе. 4. Себе. 5. Їхне. 6. Мною. 7. Нам. 8. Когось. 9. Той. 10. Самого. 11. Свої. 12. Який. 13. Увесь. 14. Нею. 15. Ця.

8. У котрому рядку правильно записані відмінкові форми числівника?

1. М. в. (на) двохстах вісімдесяти трьох, (на) двохстах вісімдесятьох трьох;
2. М. в. (на) двохстах восьмидесяти трьох, (на) двохстах вісімдесятьох трьох
3. М. в. (на) двісті вісімдесяти трьох, (на) двісті вісімдесятьох трьох

9. Визначте відмінок підкресленого в реченні числівника.

У два роки Сергійко виглядав кремезним хлопчиком (Донченко).

10. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Чотири поверхи, дві треті урожаю, три сьомих процентів, три цистерни.

2. Нуль цілих і сорок п'ять сотих гектарів, п'ять років, десять днів, три грами.

3. Дві літри, сім палок, три дерева, двадцять підручників.

11. У котрому рядку правильно записана відмінкова форма числівника?

1. Р. в. дев'ятсот дев'яноста дев'ятьох;

2. О. в. вісьмастами дев'яноста;

3. М. в. (на) п'ятистах п'ятдесятьох дев'ятьох.

12. Визначте відмінок підкресленого в реченні числівника.

Горіли сорочки на артилеристах, по чотирнадцять разів на день піхота ходила в атаки (*О. Гончар*).

13. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Сім солдатів, троє телят, п'ять мільйонів населення, три учасника.

2. Дев'ять хвилин, вісімнадцять студентів, дві години, півтора кілограма.

3. Півтори тонни, десять піджаків, три восьмих кілограма, двоє козенят.

14. Котрі з поданих слів не є числівниками?

1. Третина. 2. Один. 3. Вдвоє. 4. Троє. 5. Утьох. 6. Трьох. 7. Трьом.

8. Сімка. 9. Сімдесятилітній. 10. Сьомий. 11. Сімдесятий. 12. Десять.

13. Десятирічний. 14. Десятковий. 15. Сотня. 16. Сто. 17. Сотка.

18. Сотий. 19. Одна друга.

15. У котрому рядку всі кількісні числівники – одного розряду?

1. Дві цілих і вісім десятих, п'ять сьомих, сорок три цілих і дві сотих, нуль цілих і п'ять десятих, півтора. 2. Троє, шестеро, семеро, трійко, четвірко, одинадцятеро, тринадцятеро. 3. Тисяча, дев'ять, сімсот, сорок, півтора.

16. У котрому рядку всі слова є числівниками?

1. Один, перший, двоє, п'ятий, сто, сотий. 2. П'ять, п'ятий, п'ятеро, п'ятірня, п'ятьох, уп'ятьох. 3. Сім, сьомий, сімдесятий, сімсот, семеро, семимильний.

17. Котрі з поданих числівників є збірними?

1. П'ять. 2. Багато. 3. Два. 4. Кільканадцять. 5. Двоє. 6. Три четвертих.

7. Сьомий. 8. Трійко. 9. Троє. 10. Небагато. 11. Півтора. 12. П'ятеро.

13. Другий. 14. Двійко. 15. Декілька.

18. У котрому рядку правильно записані відмінкові форми числівника?

1. М. в. (на) трьохстах сорока п'яти, (на) трьохстах сорока п'ятьох;

2. М. в. (на) трьохстах сороках п'яти, (на) трьохстах сорока п'ятьох;

3. М.в. (на)триста сороках п'яти, (на) трьохстах сороках п'ятьох.

19. Котрі з поданих слів є числівниками ?

1. П'ятий. 2. Трьохсотий. 3. П'ятиповерховий. 4. Двадцятиградусний.

5. Двохмільйонний. 6. Шістнадцятиметровий. 7. Сотня. 8. Два.

9. Десяток. 10. Півтора. 11. Обидві. 12. Семеро. 13. Тричі. 14. Мільйон.

20. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Дві книги, сім зошитів, десять олівців, три стола. 2. Двоє курчат, шість будинків, чотири журнали, сім ручок. 3. Одна друга кілограма, два керівники, п'ятеро курей.

Змістовий модуль 4. Дієслово. Прислівник

1. У котрому рядку подано дієслова одного виду?

1. Розкрити, поїхати, відшукати, допомогти, знати.
2. Брати, взяти, причепитися, розговоритися, відійти.
3. Подвоїти, побачити, стрибнути, подужати, вилікувати.

2. У котрому рядку подано тільки перехідні дієслова ?

1. Заїхати додому, повідомити брата, написати на конверті, взяти гроші.
2. Знати історію, грати роль, з'їсти хліба, не бачити виходу.
3. Різати ножем, ловити злодія, напружити уяву, піти на вулицю.

3. У котрому рядку всі дієслова належать до однієї дієвідміни?

1. Вести, плести, берегти, боротися, сіяти.
2. Прагнути, бажати, зберегти, полоти, гріти.
3. Просити, воркотіти, ловити, продати, вивчити.

4. У котрому рядку подано дієприкметники одного стану?

1. Розталий, сидячий, миючий, відмежований, зроблений.
2. Обважнілий, осиротілий, позеленілий, киплячий, штурмуючий.
3. Опалений, білений, колотий, погашений, попечений.

5. У котрому рядку всі слова є прислівниками?

1. З року в рік, навздогін, неначе, всюди, спочатку.
2. Зранку, біля, зопалу, віч-на-віч, гуртом.
3. Змолоду, тут, наперекір, вниз, спересердя.

6. Котрі з поданих дієслів мають форму доконаного виду?

1. Бажаючи. 2. Утомившись. 3. Їдуть. 4. Розізлити. 5. Даси. 6. Мрію.
7. Танцюю. 8. Бережіть. 9. Посивіти. 10. Креслити. 11. Виконувати.
12. Випрала. 13. Втомитися. 14. Мовчи. 15. Розповідають.

7. У котрому рядку подано тільки перехідні дієслова ?

1. Цілувати дитину, пити молоко, одержувати лист, купити хліба.
2. Перевірити завдання, оцінити знання, відвідати подругу, не прочитав тексту.
3. Дивитися вгору, голосно сміятися, рятувати життя, зробити подвиг.

8. Котрі з поданих дієслів не належать до жодної дієвідміни?

1. Сватати. 2. Подарувати. 3. Летіти, 4. З'їсти. 5. Віддати. 6. Вітати.
7. Боротися. 8. Розповісти. 9. Шкодити. 10. Стукати. 11. Переповісти.
12. Розсміятися. 13. Слухати. 14. Плакати. 15. Видати.

9. Котрі з підкреслених дієслів ужиті в формі дійсного способу?

А я дивлюсь і думаю про вірші. Коли їм сумно хай вони сумують. Хай тільки не сміються штучним сміхом, бо щирі люди зачиняють вікна (Л. Костенко).

10. Котрі з поданих дієслівних форм мають значення роду?

1. Вивчений. 2. Побачила. 3. Заспівавши. 4. Промовив. 5. Зроби.
6. Гадати. 7. Міркує. 8. Придумане. 9. Створив би. 10. Сповістить.
11. Виданий. 12. Проїсти. 13. Сказали.

11. Котрі з поданих дієслів мають форму наказового способу?

1. Озеленимо.
2. Пишіть.
3. Навчить.
4. Летімо.
5. Збережімо.
6. Зворушить.
7. Зліпімо.
8. Лящить.
9. Зворушить.
10. Зліпимо.
11. Зачепить.
12. Сушіть.
13. Озеленимо.
14. Зліпять.
15. Вивчімо.
16. Скажімо.
17. Вийди.
18. Вивчимо.

12. Дієслова якого способу змінюються за часами?

1. Умовного.
2. Наказового.
3. Дійсного.

13. У котрому рядку подано дієприкметники одного стану?

1. Написаний, надісланий, вишитий, принесений, кинутий.
2. Смажений, свячений, виконаний, в'янучий, прочитаний.
3. Зів'ялий, змолотий, политий, подарований, переможений.

14. Котрі з поданих дієслів мають форму недоконаного виду?

1. Ночувати.
2. Переїздити.
3. Захворіти.
4. Навчився.
5. Розмовляють.
6. Перебігти.
7. Переписують.
8. Заснула.
9. Купив.
10. Перемовилися.
11. Засвітять.
12. Перелити.
13. Недоливати.

15. Котрі з поданих дієслів належать до II дієвідміни?

1. Колоти.
2. Збагнути.
3. Спати.
4. Передавати.
5. Любити.
6. Дивитися.
7. Орати.
8. З'їсти.
9. Запросити.
10. Уміти.
12. Звеліти.
13. Змолоти.
14. Загасити.
15. Погаснути.

16. Котрі з підкреслених дієслів – у формі наказового способу?

Моя любове! Я перед тобою. Бери мене в свої блаженні сни. Лиш не зроби слухняною рабою, не ошукай і крил не обітни (Л. Костенко).

17. Скільки в поданому тексті дієприкметників пасивного стану?

Семен заплющив очі, заколисаний тою чудовою тишею, що буває виповнена усякими звуками: і дзвінкою піснею жайворонка, і дзижчанням польових мух, і тихим мелодійним шелестінням стиглого жита, підрізаного серпами (М. Коцюбинський).

18. Котрі з поданих дієслів мають форму недоконаного виду?

1. Сиджу.
2. Продаси.
3. Сіють.
4. З'їж.
5. Промовляю.
6. Запалить.
7. Заспіваймо.
8. Звеселить.
9. Підтримав.
10. Читатимеш.
11. Виступлю.
12. Потерпіти.
13. Вивчив.
14. Посміявся.

19. Котрі з поданих дієслів належать до I дієвідміни?

1. Вилити.
2. Віддати.
3. Передавати.
4. Гнати.
5. Летіти.
6. Відповісти.
7. Постелити.
8. Носити.
9. Горіти.
10. Спати.
11. Рвати.
12. Поїсти.
13. Стерти.
14. Лежати.

20. У котрому рядку подано дієслова одного часу?

1. Спішив, косила, носили, писали, читав би.
2. Мислимо, видамо, крикнемо, кинемо, станемо.
3. Лежимо, робимо, любимо, п'ємо, ведемо.

21. Котрі з підкреслених дієслів ужиті у формі умовного способу?

Пішов би я в Україну, пішов би додому, там би мене привітали, зраділи б старому, там би я спочив хоч мало (Т. Шевченко).

22. У котрому рядку подано дієприслівники одного виду?

1. Працюючи, нехтуючи, співаючи, тамуючи, роблячи.
2. Утершись, побачивши, побравшись, думаючи, знехтувавши.
3. Закінчивши, почавши, вилікувавшись, дооравши, віддавши.

23. У котрому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

1. Хоч/не/хоч, всього/на/всього, як/не/як, віч/на/віч, рік/у/рік.
2. Будь/що/будь, пліч/о/пліч, коли/не/коли, по/вашому, аби/куди.
3. З діда/прадіда, десь/то, просто/таки, кінець/кінцем, казна/куди.

24. У котрому з речень частка *не* пишеться окремо?

1. Не/одежа красить людину, а добрі діла.
2. Під лежачий камінь вода не/тече.
3. Не/сокира теше, а чоловік.
4. Сміливого і куля не/бере .
5. Не/взявшись за сокиру, хати не/зробиш (Нар. творчість).

25. Котрі з поданих дієприслівників пишуться з *не* разом?

1. (Не) виконуючи. 2. (Не) хтуючи.
3. (Не) сказавши. 4. (Не) питаючи.
5. (Не) волячи. 6. (Не) навидячи.

26. Котрі з поданих прийменників пишуться через дефіс?

1. По/над. 2. З/поміж. 3. По/серед. 4. З/поза. 5. За/ради. 6. Із/за.
7. До/в/кола. 8. По/при. 9. З/посеред. 10. За/для.

27. Як пишуться подані слова?

1. Ой/ой. 2. Ах/ах. 3. Гав/гав. 4. Кахи/кахи. 5. Ай/я/я. 6. Кап/кап/кап.
7. Тьох/тьох. 8. Оду/ду. 9. Гу/у/у. 10. Ура/а/а!

28. У котрому рядку всі прислівники пишуться разом?

1. Аби/куди, ні/як, що/місяця, в/гору, під/гору, на/видноті.
2. Під/вечір, без/упину, з/розгону, не/чувано, на/мить.
3. Що/дня, у/двічі, з/переляку, до/запитання, на/слово, с/під/лоба.

29. У котрому рядку всі прислівники треба писати разом?

1. Що/неділі, о/півночі, на/весні, на/вічно, за/молоду.
2. До/відома, до/віку, на/око, в/далечінь, в/далині.
3. В/четверо, що/разу, по/завтра, на/виворіт, з/гори.

30. У котрому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

1. Пліч/о/пліч, неждано/негадано, по/новому, видимо/невидимо, мало/помалу.
2. Навік/віки, по/нашому, тишком/нишком, раз/у/раз, урешті/решт.
3. По/львівськи, кінець/кінцем, сюди/туди, по/п'яте, низько/низько.

31. У котрому реченні частку *не* треба писати зі словом окремо?

1. Не/має, ніж народ, мудріших вчителів.
2. Засмалені матроси співають про не/відкриті ще землі (О. Гончар).
3. А теплий вітер навіває мені якісь не/ясні сни (В. Сосюра).

32. У котрому рядку всі прислівники треба писати разом?

1. Без/вісти, без/відома, на/трьох, від/тепер, у/вічі.
2. До/вподоби, на/вічно, в/останнє, аби/коли, в/міру.
3. З/далека, у/четверо, в/день, за/молоду, на/різно.

33. У котрому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

1. Як/таки, по/дев'яте, по/п'ятеро, коли/не/коли, десь/інде.
2. Будь/коли, як/то, де/ж/таки, тільки/тільки, поки/що.
3. Бозна/де, по/сусідському, зроду/віку, більш/менш, мало/помалу.

34. У котрому реченні частку *не* треба зі словом окремо?

1. Ліси палали пишним і не/жарким полум'ям (О. Гончар).
2. Трава не/скошена на луках марно в'яла (М. Рильський).
3. Не/наче дерево безлисте, стоїть моя душа в полях (Д. Павличко).

35. У котрому реченні є вища форма порівняння прислівників?

1. Будь славен, день багатого врожаю, прозоре небо, підіймайся вище (А.Малишко).
2. Часом весна розливалася так пишно, що у воді потопали не тільки ліси і сінокоси (М. Коц.).
3. Бо на світі той наймудріший, Хто найдужче любить життя (В. Симон.).

Змістовий модуль 5.

Службові частини мови. Вигук

1. Скільки в поданому реченні прийменників?

Вліво від Андрія грав на сонці срібними брижами ставок, немов риби купались у ньому, а за ним, на другому горбі, ховалася поміж деревами церква (М.Коцюбинський).

2. У котрому рядку всі слова є сполучниками?

1. Після, зате, не, ні, лиш, крім, атож.
2. Бо, проте, але, і, та, аби, тобто.
3. Через, щоб, нехай, зате, ну, хіба, з

3. Котрі з поданих слів є частками?

1. Або. 2. Зате. 3. Навіть. 4. Через. 5. Лише. 6. Ні. 7. Проте. 8. Хіба. 9. Під.
10. Поки. 11. Однак. 12. Тому що. 13. Коло. 14. Але.

4. У котрому рядку всі слова є прислівниками?

1. З року в рік, навздогін, неначе, всюди, спочатку.
2. Зранку, біля, зопалу, віч-на-віч, гуртом.
3. Змолоду, тут, наперекір, вниз, спересердя.

5. У котрому рядку всі слова належать до однієї частини мови?

1. Хіба, ні, хай, таки, ж.
2. Для, за, під, від, зате.
3. І, до, але, проте, бо.

6. Котрі з поданих слів є сполучниками?

1. Понад. 2. Щоб. 3. Але. 4. Коло. 5. Під. 6. Лише. 7. Дарма що. 8. Невже.
9. Або. 10. Би. 11. Однак. 12. Якби. 13.Через. 14. Атож.

7. У котрому рядку всі слова є частками?

1. Якби, проте, щоб, ну, що за, навряд.
2. Тільки, лише, хіба, ж, невже, атож.
3. Б, ж, би, не, чи, аж.

8. Котрі з поданих слів є сполучниками?

1. Щоб. 2. Попід. 3. Коло. 4. Біля. 5. Лише. 6. Хай. 7. Або. 8. Проте.
9. Через. 10. На. 11. Ні. 12. Навіть. 13. Бо. 14. Якщо. 15. Хіба.

9. У котрому реченні пишемо разом з іншими частинами мови?

1. Світ який – мереживо казкове...Світ який – ні/краю, ні/кінця (В. Симоненко).
2. Ні/хто не міряв серця глибочінь, ні/хто не знає меж його... (А. Малишко).
3. А лепеха ні/шелесне, за неї тільки запах промовля (І. Качуровський).
4. Я не буду самотнім ні/коли стоять (О.Олесь).
5. Ні/риба, ні/м'ясо – і в раки не годиться (Нар. творчість).
6. І пусті ні/кчемні слова облітають, як листя, додолу (Г. Гордасевич).

10. У котрому рядку подано всі службові частини мови?

1. Там, ось, туди, чи, і, десь.
2. В, бо, біля, однак, весь, що.
3. Після, через те що, але, тільки, нехай, би.

11. Котрі з поданих прислівників утворилися від іменників?

1. Догори. 2. Одвіку. 3. Щохвилини. 4. Вбік. 5. Наперед. 6. Поряд.
7. Пошепки. 8. Ввечері. 9. Далеко. 10. Блискуче. 11. По-братньому.
12. Повсюди. 13. Там. 14. Поночі. 15. Усередині.

12. Котрі з поданих слів є прийменниками?

1. До. 2. Невже. 3. На. 4. Поки. 5. Однак. 6. Біля. 7. При. 8. Або. 9. Після.
10. За. 11. Поміж. 12. Хіба. 13. Перед. 14. Навіть. 15. Крім.

13. У котрому рядку підкреслене слово є сполучником?

1. Слово, чому ти не твердая криця, що серед бою так ясно іскриться? (Леся Українка).
2. Синиця славу розпустила, що хоче море запалить (Л. Глібов).
3. Я завжди думав і думаю, що без гарячої любові до природи людина не може бути митцем (О. Довженко).

14. Якою частиною мови є підкреслене слово?

Йому стелилася дорога незвичайна єдина у житті і в смерті теж єдина (І. Драч).

15. У котрому рядку всі прислівники треба писати разом?

1. На/скрізь, зі/споду, за/довго, в/день, в/трое.
2. На/довго, зо/зла, до/віку, без/ладу, до/загину.
3. На/початку, до/дому, до/побачення, в/перед, в/нічию.

16. У котрому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

1. Пліч/о/пліч, неждано/негадано, по/новому, видимо/невидимо, мало/помалу.
2. Навік/віки, по/нашому, тишком/нишком, раз/у/раз, урешті/решт.
3. По/львівськи, кінець/кінцем, сюди/туди, по/п'яте, низько/низько.

17. У котрому рядку всі прислівники треба писати через дефіс?

1. З/діда/прадіда, де/небудь, аби/як, десь/не/десь, по/своєму.
2. Часто/густо, хтозна/як, будь/що/будь, шито/крито, по/іншому.
3. Більш/менш, як/небудь, по/друге, з/року/в/рік, аби/коли.

18. У котрому рядку всі слова є прислівниками?

1. З року в рік, навздогін, неначе, всюди, спочатку.
2. Зранку, біля, зопалу, віч-на-віч, гуртом.
3. Змолоду, тут, наперекір, вниз, спересердя.

19. У котрому рядку всі слова належать до однієї частини мови?

1. Бо, проте, але, і, до.
2. Під, за, для, від, з-над.
3. Тільки, атож, лише, невже, хіба.

20. Скільки в поданому реченні прийменників?

Не заходячи до купе, Андрій Семенович затримався у коридорі біля вікна та так і стояв, вглядаючись у сіру круговерть снігових пластівців, аж поки поїзд, вирвавшись з міста, не загуркотів навколишніми лісами (Л. Козаченко).

21. Котрі з поданих слів є сполучниками?

1. Понад. 2. Щоб. 3. Але. 4. Коло. 5. Під. 6. Лише. 7. Дарма що. 8. Невже. 9. Або. 10. Би. 11. Однак. 12. Якби. 13. Через. 14. На.

4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Визначте відміну поданих іменників, провідмінійте їх, поясніть особливості відмінювання.

Учитель, диктор, кобзар, гончар, маляр, маляр, стіл, Андрій, лікар, Ігор, господар, товариш, Марія, пам'ять, кіно, Токіо, Ющук (Олеся).

2. Котрі з поданих іменників не належать до жодної з відмін?

Метро, штани, калачі, кручі, моря, вуз, кіно, тире, кома, операційна, Яворівський, Суми, Баку, ООН, мадам.

3. Котрі з іменників мають неправильне відмінкове закінчення?

Грушою, кручею, кашою, Ігора, плечима, знаннями, статтею, вівчаром, хитроцею, статтів, ансамблю, січня, кіном, протоколу, вогню, колектива, суддей, сосен, фарб, хатів, лицарем, базару, вівчарем, воротара, крайом, Володимире Хомич, болгарів, грузинів, Урала, Ніжина.

4. Котрі з поданих іменників в орудному відмінку однини мають закінчення -ою?

Хата, душа, м'ята, Ілля, межа, миша, площа, паранджа, дорога, пожежа, колона, рука, мрія, круча, сода.

5. Котрі прикметники, подані у словосполученнях, відносні?

Залізний цвях, речовий доказ, дубовий гай, вовча згря, шевченківський стиль, Нобелівська премія, езопівська мова, материна хустка, залізні дроти, кришталева ваза, літні присмерки, прибережні скелі, Шевченкова книга, заяча душа, мовчазний сусід, терпке вино, рвучкий вітер, порожній глек, картинна галерея, весняні води, оксамитовий голос, талановитий актор, глузлива посмішка, сталеві нерви.

6. Котрі прикметники, подані у словосполученнях, присвійні?

Ведмежа лапа, заячий хвіст, буриштинове намисто, Миколин телефон, бджолині крила, український композитор, Іванів костюм, качиний ніс, лисяча нора, вовчий хвіст, вовчий апетит, осячя впертість, кроляче хутро, франківський дух, франківські сонети.

7. виправте, де потрібно, відмінкові форми числівників.

П'ятистам сімдесяти п'яти, п'ятистам сімдесятьом п'ятьом, п'ятистам сімдесяти п'ятьом, п'ятистам семидесятьом п'ятьом, шістьма, вісьма, вісьмома, восьмидесяти, п'ятисот, п'ятдесятьма, п'ятидесятьма, сімдесяти, п'ятисот, тисячою, п'ятьомастами, кількадесятьма, сімом, семи, на сімох.

8. Котрі з поданих числівників правильно поєднано з іменниками?

Одного дня, шестеро вікон, п'яти зошитів, сьома книгами, стома ручками, три кілометри, однієї хвилини, півтора літри, півтора гектари, трьом хлоп'ятам, одна друга яблука, три п'ятих кілометра, двоє професорів, троє лісів, п'ятеро дверей.

9. Визначте, у яких реченнях простежується перехід інших частин мови в займенники.

1. *Одні одно говорили, а другі друге – і з тих розмов спліталась сітка, в якій ні кінця ні початку.*

2. *Якби один другому не допомагав, то світ би пропав.*

3. *Далека в нас путь, але ми не одні.*

4. *Частенько між людьми буває – один свою біду на другого звертає.*

5. *Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив.*

6. *Це такий багатий матеріал, особливо для нашого брата – белетриста.*

10. Зробіть морфологічний аналіз усіх прийменників, ужитих у тексті.

Жили ми в повній гармонії з силами природи. Зимою мерзли, літом смаглись на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає тієї радості і повноти життя. Весна пливла до нас з Десни. Тоді ніхто не чув про перетворення природи, і вода тоді текла куди і як попало. Часом весна розливалась так пишно, що у воді потопали не тільки ліси й сінокоси. Цілі села тоді потопали, гукаючи собі порятунку...

Вода прибувала з дивовижною швидкістю. В один день затопило ліси, сінокоси, городи. Стало смеркати, розгулялася буря. Ревом ревла над Десною всю ніч (О. Довженко).

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базові

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія: підручник. Київ: Либідь, 1993. 336 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика української мови. Київ: Рад. шк., 1982. 209 с.
3. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 256 с.
5. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ: Вища шк., 1986. 199 с.
6. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: підручник. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.
7. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української мови. Ч. 1. Київ: Рад. шк., 1965. 424 с.
8. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Морфологія. Донецьк: ДОН ДУ, 1996. 437 с.
9. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Вища шк. 1983. 264 с.
10. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
11. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко К. Ю. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
12. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2001. 414 с.
13. Сучасна українська літературна мова. У 5 т. Морфологія / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. 583 с.
14. Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 2-ге вид., виправ. і допов. Київ: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
15. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. Київ: Літера, 2000. 688 с.
16. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2004. 640 с.

Допоміжні

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.
2. Городенська К. Українське слововживання у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2014. 124 с.
3. Доленко М. Т., Дацюк І. І. Збірник вправ і завдань з сучасної української. Київ: Вища шк., 1989. 230 с.
4. Історія української мови: хрестоматія / упор. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мосієнко. Київ: Либідь, 1996. 281 с.
5. Козачук Г. О., Шкурятяна Н. Г. Практичний курс української мови: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 367 с.
6. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова: навч. посіб. Київ: Либідь, 1998. 416 с.
7. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилїстика української мови: підручник. Київ: Вища шк., 2003. 642 с.

8. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради. 4-те вид., доповн. Київ: Либідь, 2011. 272 с.
9. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Київ: Либідь, 1993. 248 с.
10. Шевченко Л. Ю., Різун В. В., Лисенко Ю. В. Сучасна українська мова: довідник. 2-ге вид. Київ: Либідь, 1996. 336 с.
11. Фарїон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. Вид. 2-ге, доповн. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
12. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого столїття (1900–1941): Стан і статус. Б. м.: Сучасність, 1987.
13. Шевчук С. Разом, окремо, через дефіс: словник-довідник. Київ: А.С.К., 2003. 416 с.
14. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. Київ: Рад. шк., 1984. 185 с.
15. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилїстики сучасної української мови. Київ: Вища шк., 1962. 235 с.
16. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови: посїбник. Київ: Освіта, 2012. 270 с.

Словники

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпїнь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера?: словник-довідник. Київ: Наук. думка, 2004. 202 с.
3. Словник іншомовних слів / уклад. С. Морозов, Л. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.
4. Гринчишин Д. Г., Капелюшний А. О., Пазяк О. М. Словник труднощів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Рад. школа, 1989. 360 с.
5. Словник української мови: У 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980.
6. Сучасний орфографічний словник української мови: 180 000 слів / уклад. В. В. Дубічинський, Н. Я. Косенко. Харків: ВД Школа, 2009. 1024 с.
7. Український орфографічний словник / за ред. проф. А. О. Свашенко. Харків: Прапор, 1999. 845 с.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
  2. «Мова інфо»: <http://www.mova.info/>
  3. Словники на mova.info: <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=61>
  4. Електронний підручник української мови: <http://mova.info/pidruchn.aspx>
  5. Український лїнгвістичний портал: <http://ulif.org.ua>
  6. Словники України on-line від Українського лїнгвістичного порталу: http://ulif.org.ua/ulp/dict_all/index.php
  7. Великий тлумачний словник сучасної української мови: <http://www.slovnyk.net/>
  8. Словник іншомовних слів: <http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.shtml>
  9. Українська Вікіпедія. Вільна енциклопедія: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
- Головна стаття
10. Освітній портал України: <http://osvita.org.ua/>
  11. Словники й енциклопедії в режимі онлайн: <http://dic.academic.ru/>
  12. Лїнгвістична література на linguists.narod.ru: <http://linguists.narod.ru/downloads1.html>

ЗМІСТ

1. Передмова.....	3
2. Завдання для практичних занять.....	4
Змістовий модуль 2. Граматика української мови	
Класифікація частин мови. Іменник. Прикметник	
Тема 1. Частини мови та принципи їх виділення	6
Тема 2. Лексико-граматичні розряди іменників.....	10
Тема 3. Морфологічні категорії іменника. Відмінювання іменників.....	15
Тема 4. Специфіка морфологічних категорій прикметника.....	17
Тема 5. Значеннєво-граматичні розряди прикметників.....	20
Тема 6. Словотвірні категорії прикметників.....	
Змістовий модуль 3. Числівник. Займенник	
Тема 1. Числівник як частина мови.....	26
Тема 2. Особливості відмінювання та синтаксичні функції числівників.....	29
Тема 3. Лексико-граматичні особливості займенників.....	33
Тема 4. Парадигматичні та словотвірні ознаки займенників.....	
Змістовий модуль 4. Дієслово. Прислівник	
Тема 1. Категорія часу дієслова	38
Тема 2. Категорія способу дієслова.....	40
Тема 3–4. Категорії перехідності / неперехідності, стану дієслова.....	42
Тема 5. Категорії особи, числа й роду дієслова.....	45
Тема 6. Дієприкметник.....	47
Тема 7. Дієприслівник.....	51
Тема 8. Прислівник.....	
Змістовий модуль 5. Службові частини мови. Вигук	
Тема 1. Сполучник. Прийменник.....	58
Тема 2. Частка. Вигук.....	
3. Тестові завдання для підсумкового контролю.....	61
4. Завдання для самостійної роботи	74
5. Список рекомендованих джерел.....	

Л. М. Деркач

МОРФОЛОГІЯ

*Матеріали для практичних занять та самостійної роботи
з курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови»*